

wonder en is
gheen wonder

PSEUDOWETENSCHAP

Kuifje in pseudoland

*Pseudowetenschap in
het werk van Hergé*

GENEESKUNDE

Jongeren kritisch leren omgaan met gezondheidsinformatie

FACTCHECKING

Limburgse technologie factcheckt Facebook

RECENSIE

Astrology revisited

PSYCHOLOGIE

Mattias Desmet *dwaalt, draait en duikt*

wonder en is
gheen wonder
tijdschrift voor
wetenschap en rede

De titel van dit tijdschrift **Wonder en is gheen Wonder** heeft betrekking op de toelichting van Simon Stevin (Brugs wiskundige, natuurkundige en bouwkundige, 1548-1620) onder zijn klotkransbewijs: ook wat er vreemd uitziet kan een natuurlijke verklaring hebben.

Wonder en is gheen
Wonder is een uitgave van SKEPP vzw en verschijnt per kwartaal voor de leden van de organisatie.

skepp

www.skepp.be

COLOFON

KERNREDACTIE: Johan Braeckman, Marleen Finoulst, Tim Trachet, Patrick Vermeren, Wietse Wiels

HOOFDREDACTIE: info@skepp.be

GRAFISCHE VORMGEVING: Els Van Hemelryck, www.typolatta.be

DISTRIBUTIE: Paul De Belder

REACTIES & ARTIKELS: info@skepp.be

CONTACT BOEKBESPREKINGEN: Johan Braeckman - recensies@skepp.be

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER: Johan Braeckman

DRUK: Graphius, Gent

OPLAGE: 1000 ex.

RAAD VAN BESTUUR: Wietse Wiels, Brecht Decoene, Marleen Finoulst, Dirk Devroey, Olivier Faelens, Tayson Peeters, Tim Trachet, Fred Waumans

ERELEDEN: Henri Broch - Cornelis de Jager (+) - Paul Kurtz (+) - Armand Pien (+) - Jan Willem Nienhuys - Roger Van Geen (+) - Etienne Vermeersch (+) - Jacques Van Rillaer - Edzard Ernst - Marie Prins (+) - Michael Heap - Lieven Gheysen (aka Gili) - Pepijn van Erp

BESTELLING TIJDSCHRIFT: info@skepp.be

ABONNEMENT + LIDMAATSCHAP: 30,00 euro

BUITENLAND: + 5,00 euro

KOSTENDRAGER SKEPP: BE06 0012 1684 7822 (BNP Paribas Fortis)

BUITENLANDSE TRANSACTIES: IBAN BE06 0012 1684 7822 - Swift/BIC Code: GEBABEBB (BNP Paribas Fortis)

EDITO

Kritisch blijven

Korte tijd geleden werd aan de Universiteit Antwerpen een lezingen- en debatcyclus over "transgenderisme" gehouden. SKEPP had daar als zodanig niets meer te maken, maar enkele leden van SKEPP waren als spreker uitgenodigd, naast een socioloog, een bekend chirurg van een genderkliniek en een trans vrouw. Al bij de eerste lezing stonden gender personen te protesteren bij de ingang van de zaal en werd op de Facebookpagina zwaar uitgehaald. Er was zelfs bij de rector van de universiteit aangedrongen de lezingen te verbieden, wat toch wel heel verregaand is. De filosofe Griet Vandermassen, nota bene oud-hoofdredacteur van dit tijdschrift, had het over de evolutionair-wetenschappelijke visie op de genderkwestie. In feite legde ze uit welke rol de biologie nog speelt in de verschillen tussen man en vrouw. Dat onderwerp lijkt zowat taboe te zijn geworden en zichzelf mocht al eerder protesten ondervinden.

Marleen Finoulst en Patrik Vankrunkelsven behandelden de mogelijke nadelen voor de lichamelijke en mentale gezondheid van puberteitsremmers, dit zijn hormoonachtige medicijnen die soms worden toegediend aan kinderen met genderdysforie aan het begin van de puberteit. Meisjes die liever een jongen willen zijn of vice versa, het is in meer dan 80% van de gevallen een voorbijgaande fase. Wanneer de puberteit echter onderbroken wordt met puberteitsremmers, gaan kinderen bijna steeds in transitie. Om nog te zwijgen over de impact op de gezondheid (waaronder onvruchtbaarheid).

Beide lezingen waren gebaseerd op wetenschappelijke studies. Toch leidden beide lezingen tot felle reacties en werd de sprekers "transfobie" verweten. Nochtans uitte ook de trans vrouw in haar getuigenis twijfels over het in transitie gaan op steeds jongere leeftijd. Veranderen van geslacht lost niet alle problemen op.

Het is opvallend hoezeer in deze kwestie de emoties kunnen opleven. Maar emoties zijn gevoelens en wetenschap is op de rede gebaseerd. Als men zich op een emotionele wijze verzet tegen wetenschappelijke visies, is dat niet rationeel. Het pijnlijke daarbij is dat men toch even zou mogen beseffen dat diegenen die zo'n wetenschappelijke visie verdedigen het ook nog goed menen.

Skeptici hebben wel vaker te maken gehad met emotionele reacties. Die komen zelden van charlatans of bedriegers (zulke lieden reageren heel anders), maar wel van gewone mensen die het heel goed meenden, maar zich aangevallen voelden in hun overtuiging.

De K in SKEPP staat voor "kritisch". In een vrije samenleving zijn kritische commentaren, zeker als ze op wetenschap zijn gebaseerd, niet alleen toegelaten, maar ook nuttig. Nuttig voor het verbeteren van onze samenleving. Dat weten we al sinds de Verlichting. Dat moet zo blijven.

Tim Trachet

Stuur je reacties op dit nummer naar info@skepp.be.

INHOUD

winter 2022

WETENSCHAPSCOMMUNICATIE

Jongeren kritisch leren omgaan met gezondheidsinformatie 4
Hulp voor de apenjaren
Marleen Finoulst

RECENSIE

Denk. Zoek. Twijfel. 7
Aanzet voor verplicht vak kritisch denken in àlle hogere studies?
Wietse Wiels

FACTCHECKING

Limburgse technologie factcheckt Facebook 8
Paul De Belder

PSYCHOLOGIE

Desmet dwaalt, draait en duikt 10
Pepijn van Erp & Peter Zegers

PSEUDOWETENSCHAP

Kuifje in pseudoland 16
Pseudowetenschap in het werk van Hergé
Tim Trachet

SKEPTISCH NIEUWS

Tim Trachet 20

RECENSIE

Astrology revisited 22
Tim Trachet

FILOSOFIE

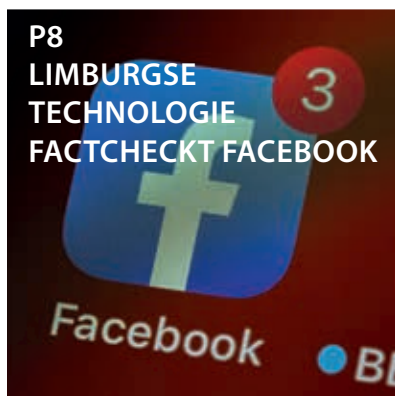
Waardevolle wanen? 28
Johan Braeckman

SKEPTISCH CONGRES

Europees Skeptisch Congres in Wenen 32
Tim Trachet

P4
JONGEREN KRITISCH
LEREN OMGAAN MET
GEZONDHEIDS-
INFORMATIE

P8
LIMBURGSE
TECHNOLOGIE
FACTCHECKT FACEBOOK

P16
KUIFJE IN PSEUDOLAND

P28
WAARDEVOLLE
WANEN?

P7
DENK. ZOEK. TWIJFEL.

P10
DESMET DWAALT,
DRAAIT EN DUIKT

P20
SKEPTISCH
NIEUWS

P22
ASTROLOGY
REVISITED

P32
EUROPEES SKEPTISCH
CONGRES IN WENEN

Jongeren kritisch leren omgaan met gezondheids- informatie

Hulp voor de apenjaren

▶ Auteur: Marleen Finoulst

Weinig jongeren zijn in staat om nepnieuws te onderscheiden van echt nieuws. Factchecks en traditionele media raadplegen ze weinig. Ze volgen veeleer sociale media, waar de informatiestromen inbeuken tegen het gezond verstand. Onderwijs springt nu bij om het kritisch denken over gezondheid aan te scherpen.

In 2022 krijgen kinderen hun eerste smartphone op gemiddeld 8,4 jaar. Aanvankelijk kijken ze vooral filmpjes, spelen ze games of luisteren ze naar muziek. Rond 10 à 12 jaar komen daar

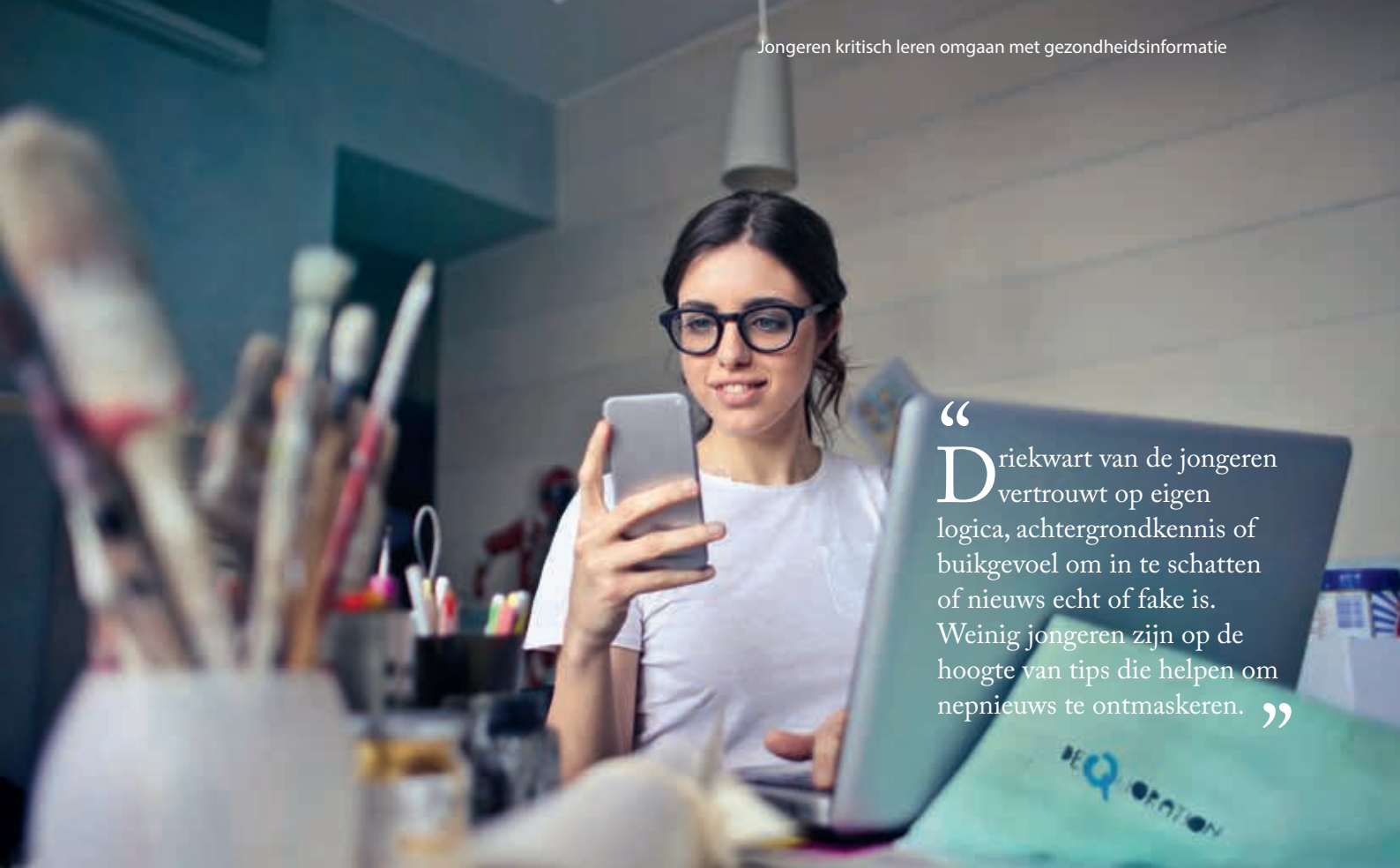
allerhande activiteiten bij die gerelateerd zijn aan onderhouden van sociale contacten. Tot ze op 13 jaar zelf actief worden op diverse sociale-mediakanalen. Dat blijkt uit het Apestaartjaren-onderzoek dat Mediawijs tweejaarlijks organiseert over het mediagebruik van Vlaamse kinderen en jongeren. Mediawijs is het Vlaams Kenniscentrum Digitale en Mediawijsheid van de Vlaamse overheid (mediawijs.be).

Voortgaan op het buikgevoel

Jongeren groeien op met digitale media. 23% vindt zichzelf verslaafd aan sociale media en 34% minst er wel eens slaap door. De Apestaartjaren-bevraging leert dat jongeren veel vertrouwen hebben

in hun eigen kennen en kunnen op sociale media, maar slechts een minderheid is zich ervan bewust dat nepnieuws bedoeld is om te misleiden. Onderzoek van de Arteveldehogeschool uit 2018 en 2019, bij respectievelijk 641 en 1090 studenten tussen 15 en 24 jaar, over jongeren en fake news, toont dat zeer weinig jongeren in staat zijn om (nep)nieuwsartikels correct in te schatten als echt of fake. De meesten hebben wel al gehoord van fake news en weten ook min of meer wat het inhoudt, maar slechts weinigen zijn in staat om het kaf van het koren te scheiden. Wanneer jongeren gevraagd werd om zes nieuwsartikels in te schatten als waar of onwaar, slaagt slechts

“Driekwart van de jongeren vertrouwt op eigen logica, achtergrondkennis of buikgevoel om in te schatten of nieuws echt of fake is. Weinig jongeren zijn op de hoogte van tips die helpen om nepnieuws te ontmaskeren.”

drie procent daarin. Zelfs een artikel dat al gefactcheckt werd door verschillende media, bestempelen twee op de vijf studenten onterecht als waar. Driekwart van de jongeren vertrouwt op eigen logica, achtergrondkennis of buikgevoel om in te schatten of nieuws echt of fake is. Zes op de tien checken wel eens een bron bij twijfel en de helft vertrouwt op de kwaliteit van het bericht om de juistheid in te schatten. Weinig jongeren zijn op de hoogte van tips die helpen om nepnieuws te ontmaskeren.

De algoritmen van social media

De traditionele media, waar niet de gebruikers, maar journalisten de inhoud bepalen, verliezen steeds meer terrein. Het vertrouwen in deze media neemt af. En niet alleen bij jongeren. Van alle Vlamingen is nog slechts 12% bereid om te betalen voor nieuws, zo blijkt uit het Digital News Report 2020 van Media-wijs. De interesse in nieuws mag dan wel heel groot zijn, men informeert zich liever online. Jongeren gebruiken hiervoor vooral sociale-mediakanalen. Daarbij beseffen ze niet altijd dat sociale media commerciële bedrijven zijn die volgens bepaalde algoritmen werken die voorspellen wat de gebruiker leuk

en interessant vindt. Het doel van social media is reclameboodschappen gerichter sturen naar een bepaald doelpubliek om sneller en meer winst te maken. Heel slim bedacht, maar met kwalijke neveneffecten. Wanneer je als socialemediagebruiker vooral informatie te zien krijgt die bij jouw profiel past, krijg je stilaan de indruk dat de meeste mensen denken zoals jij of leuk vinden wat jijzelf leuk vindt. Door dit algoritmesysteem word je minder met andere visies geconfronteerd en word je minder uitgedaagd om andere meningen te leren kennen of kritisch te denken.

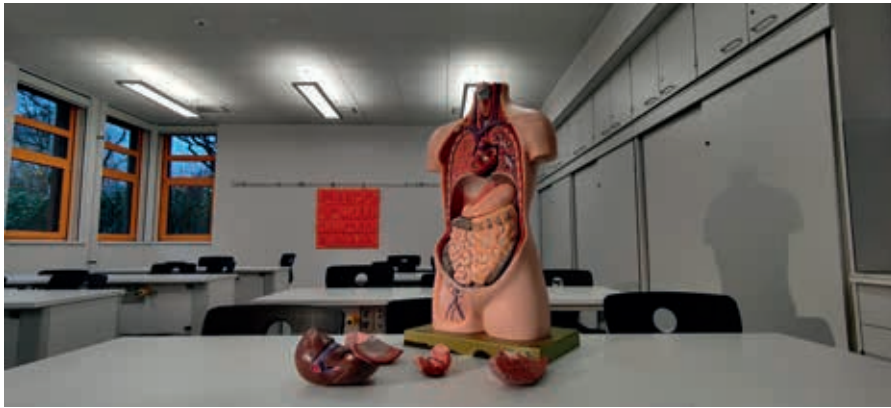
Gezondheidsnieuws

De opkomst van digitale media heeft de gezondheidsgeletterdheid niet verbeterd, blijkt uit studies van het Federaal Kenniscentrum voor de Gezondheidszorg en Sciensano (2019). Integendeel. De informatiegolven beuken in tegen het gezond verstand. Sinds de coronacrisis is bijvoorbeeld het wantrouwen in vaccins vooral toegenomen. Tegenstrijdige berichten over gezondheid die ons via allerlei kanalen overspoelen, voeden het wantrouwen in de wetenschap. De doorsneeburger weet niet meer wat een

“Het vertrouwen in traditionele media neemt af. En niet alleen bij jongeren. Van alle Vlamingen is nog slechts 12% bereid om te betalen voor nieuws.”

gezonder ontbijt is of dat je geen extra vitaminen hoeft te slikken in de winter. Een Europees onderzoek (2020) bij scholieren toont dat jongeren niet uitmunten op het gebied van gezondheidsgeletterdheid. Cijfers voor Vlaanderen geven aan dat 12,6% van de scholieren ondermaats

scoort, 74,3% middelmatig scoort en slechts 13,1% het goed doet. De grootste moeilijkheden zijn het vinden van online gezondheidsinformatie, het beoordelen van de betrouwbaarheid ervan en het toepassen van die gezondheidsinformatie in hun dagelijks leven.

Educatief pakket Gezond Geweten voor secundair onderwijs

Om jongeren kritisch te leren omgaan met gezondheidsinformatie die ze via (sociale) media tegenkomen, ontwikkelde Gezondheid en Wetenschap, van het Belgisch Centrum voor Evidence-Based Medicine, samen met Mediawijs het lespakket Gezond Geweten voor scholen en leerkrachten van het secundair onderwijs.

Onderwijsminister Ben Weyts: *“Heel wat leerkrachten zoeken een manier om fake news te bespreken in de klas. Dit educatief pakket gaat door op vaardigheden die leerlingen nodig hebben om om te gaan met fake news over hun gezondheid. Die vaardigheden kunnen evengoed gebruikt worden voor andere thema’s die het welbevinden van leerlingen behartigen. Het pakket is ontwikkeld in overleg met gezondheidsexperts en met de onderwijsverstrekkers.”*

Concreet bestaat het lespakket ‘Gezond Geweten’ uit drie modules. Voor elke module is er een theoretisch kader voorzien voor zowel de leerkracht als de leerling en zijn er bijbehorende online opdrachten voor de leerling. Het pakket is modulair opgebouwd. Zo kan jij het helemaal op maat van je klas of school invullen. De drie modules zijn: gezondheidsbeweringen, gezondheidsonderzoek en gezondheidskeuzes. Elke module heeft een theoretisch kader, oefeningen en een verbeterleutel.

Geïnteresseerden kunnen het lespakket volledig gratis downloaden via de website van Gezondheid en Wetenschap:

<https://www.gezondheidenwetenschap.be/educatief-pakket-gezond-geweten>

Wat is gezondheidsgeletterdheid?

Gezondheidsgeletterdheid betekent voldoende kennis in huis hebben om informatie over gezondheid te vinden, te begrijpen, te evalueren en te assimileren, om vervolgens in het dagelijkse leven keuzes te kunnen maken of beslissingen te kunnen nemen die de gezondheid ten goede komen. Wie niet weet wat een gezonde levensstijl precies inhoudt of waar je met welke gezondheidsproblemen terecht kan, kan daar moeilijk naar handelen. Beperkte gezondheidsvaardigheden of een lage gezondheidsgeletterdheid gaan hand in hand met een ongezondere levensstijl. Bijvoorbeeld: meer roken, ongezondere voeding, minder lichaamsbeweging, niet ingaan op uitnodigingen voor preventief onderzoek (vb. de brief voor de jaarlijkse controle bij de tandarts links laten liggen), bijsluiters niet begrijpen, medicatie te vroeg stopzetten, geld uitgeven aan producten die veel beloven en niets doen (vb. pillen die een platte buik beloven of slankmakende koffie...) tot geloven dat die pot multivitaminen je gebrek aan groenten en fruit wel zal compenseren. Om al die redenen ontwikkelen mensen met beperkte gezondheidsvaardigheden vaker chronische ziekten, hebben ze frequentere en langere ziekenhuisopnames, maken ze meer gebruik van nooddiensten en minder van preventieve screeningsonderzoeken. Hoe beperkter de gezondheidsgeletterdheid, hoe lager de levenskwaliteit en hoe korter de levensverwachting.

Bronnen:

- <https://www.mediawijs.be/nl/artikels/hoegaanjongeren-om-met-fake-news>
- Gezondheidsgeletterdheid: welke lessen trekken uit de ervaring van andere landen? Federaal Kenniscentrum voor de Gezondheidszorg. KCE Reports 322A (2019)
- Gezondheidsenquête 2019. Sciensano
- Finding high-quality health information on the internet. Institute for Quality and Efficiency in Health Care (IQWiG Germany), 31 Jan 2019.
- Y. Wanga, M. McKeen, A. Torbica, D. Stuckler. Systematic Literature Review on the Spread of Health-related Misinformation on Social Media. Social Science & Medicine 2019;240:112552

Denk. Zoek. Twijfel.

Aanzet voor verplicht vak kritisch denken in àlle hogere studies?

► Wietse Wiels

Jozefien Borms en Sofie Vandroemme werken bij de directie Onderwijs- en Onderzoeksangelegenheden van de HOGENT. Daar wordt dit boek immers ingezet om een brede en kritische kijk bij verschillende studentengroepen te stimuleren. De lichtjes onhandige vorm van deze stevige softcover alsook het specifiek aroma van de nieuwe bladzijdes verraden inderdaad dat het hier om een leerboek gaat. Ook de verdere layout volgt grotendeels de schoolse stijl. Ondanks het feit dat ik geen onverdeeld positieve herinneringen koester aan die tijd, is die aanpak in dit boek erg aangenaam.

Na een voorwoord van 'onze' Johan Braeckman steken de dames meteen van wal met 'kritisch denken' en het belang daarvan. Eén voor één worden de betekenis en het nut van concepten helder toegelicht. Vele daarvan zullen doorwinterde skeptici bekend in de oren klinken: type 1 en type 2 denken, *confirmation bias*, de *filterbubbel*, *clickbait* en commerciële pseudojournalistiek, enzovoorts. Daarna worden een aantal technieken besproken die de student kunnen helpen om zich te wapenen tegen al die beïnvloeding. Of, om ze vlotter te leren herkennen en benoemen. Wie zich in dat water waagt, moet natuurlijk klaar zijn voor een debat. Een logisch volgende luik gaat dan ook over de verschillende soorten

argumenten en drogredenen.

Het tweede deel van het boek behandelt onderzoekscompetenties. Na een start met enkele – levensbelangrijke! – ethische en inhoudelijke handvaten, wordt dit deel gaandeweg steeds technischer. Deze publicatie is dan ook gericht op bachelorstudenten. Die zijn op dat ogenblik in een voorbereidende fase van een toekomstige bachelorproef. Daardoor zijn de laatste paar hoofdstukken minder nuttig voor wie niet in diezelfde situatie verkeert.

De tekst is overal helder en vlot leesbaar. Toch boet ze niet in op inhoud en zegt ze klaar en duidelijk waar het op staat. Gelet op de ervaringen die we bij SKEPP met andere hogescholen hebben, is dat een ongezien welkome en frisse wind. De opbouw is logisch, goed te volgen, en educatief. Treffende voorbeelden en externe links (met QR-code) doorspekken het geheel. Zelfs voor een relatief ervaren scepticus als uw dienaar zijn er nog interessante voorbeelden of toepassingen te ontdekken.

Kortom: een absolute aanrader voor beginners in het kritisch denken, voor iedereen die met onderwijs of opvoeding in brede zin aan de slag is, en – wat mij betreft – een mooie aanzet voor een verplicht vak kritisch denken in àlle hogere studies!

“De tekst is overal helder en vlot leesbaar. Toch boet ze niet in op inhoud en zegt ze klaar en duidelijk waar het op staat. Gelet op de ervaringen die we bij SKEPP met andere hogescholen hebben, is dat een ongezien welkome en frisse wind.”

245 p.

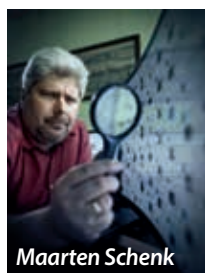
Uitgegeven bij Owl Press/B&L

Limburgse technologie factcheckt Facebook

▶ Auteur: Paul De Belder

In 2021 reikten we de Zesde Vijs 2020 uit aan Maarten Schenk. Wat tien jaar geleden gestart was als een hobbyproject in een uithoek van Limburg, groeide uit tot één van de leidende factcheck toepassingen en organisaties in de wereld. In de laudatio (kundig gefactcheckt door Schenk zelf) leerden we al één en ander over dit verbluffend verhaal. In maart 2022 verscheen zijn boek dat dit in meer detail beschrijft, met tal van voorbeelden van de creativiteit en het doorzettingsvermogen waarmee factcheckers fake news uitpluizen. Schenks taal is ongekunsteld, direct, bij wijlen wat amateuristisch, maar dat is juist de charme van dit boek. Het is alsof je met een goede vriend straffe verhalen aan het uitwisselen bent, waarbij Schenk je telkens overtroeft met nog onwaarschijnlijkere, maar echt gebeurde verhalen.

Het begon met een programmaatje om automatisch het aantal likes op Facebook te bepalen van artikels die hij had geschreven. Een typisch hobbyproject van een nerd, als ik het zo oneerbiedig mag uitdrukken. Maar Schenk toont telkens weer dat hij verder kijkt dan de initiële bedoelingen. Als dat voor zijn artikels kan, dan kan het voor elke link op het internet, realiseert hij zich. En als je dit om de zoveel tijd herhaalt, dan kun je bepalen welke links "trending" zijn. Hij noemde het programma "Trendolizer" en zette een website op met een lijst van virale berichten, automatisch gegenereerd door Trendolizer. Na enkele maanden al kreeg de site honderdduizenden bezoekers per maand, kwamen er vragen binnen voor verbeteringen en nieuwe functies, en het bleef groeien.

Het verhaal van Schenk en zijn Trendolizer loopt als een detectiveroman. Een netwerk van ongerelateerde gebeurtenissen creëert kansen, maar ook tegenslagen. Hij probeert eerst om zelf zijn product aan de man te brengen bij nieuwsredacties. Maar dan komt er een vraag voor een demonstratie vanuit de VS en zo ontstaat Leadstories.com, een website die met behulp van Trendolizer een lijst publiceert van de potentieel meest virale berichten. En eventueel een factcheck erbij. Er volgt een hele reeks plotwendingen, tot er in 2016 iets gebeurt dat Lead Stories uiteindelijk op de (wereld)kaart zal zetten: de verkiezingsstrijd tussen Hillary Clinton en Donald Trump, en de explosie van Fake News. In die periode werd het ook makkelijk en goedkoop voor eender wie om een

professioneel ogende website op te zetten. En via ingebedde online reclame kon je er zelfs geld mee verdienen zonder iets te doen, als je berichten viraal gingen. Of ze waar waren of origineel, was onbelangrijk.

Schenk zat voortdurend te zoeken naar manieren om zijn tool slimmer te maken. En de fake news producenten vonden almaar nieuwe manieren uit om buiten schot te blijven. Er waren enorme netwerken van zulke websites, die telkens wijzigden van webadres, zodat je niet kon bijhouden wat de onbetrouwbare sites waren. Tot hij het idee kreeg om de code van de reclamebanners te analyseren. Die zorgen voor inkomsten voor de scammers, en die banners komen van bonafide advertentienetwerken, die moeten weten aan wie ze de reclame-inkomsten moeten uitbetalen. Met die codes als "vingerafdrukken" kon hij de netwerken blootleggen van websites van dezelfde organisaties en op basis daarvan automatisch verdachte sites identificeren. Wat kort door de bocht uitgelegd – lees het boek om het spannende verhaal in detail te horen. En om sneller factchecks te kunnen publiceren ontwikkelt hij een tooltje dat automatisch het stramien opbouwt voor zo'n artikel, op basis van het oorspron-

serieuze factcheckers.

In de wereld van het Fake News zitten een aantal kleurrijke figuren, want de grens met satire is nogal grillig en dun. We lezen over mensen als Paul Horner, Christopher Blair en een mysterieuze Australiër met pseudoniem "Buzman". Schenk probeert, als oefening voor een workshop, om zelf ook een fake news kanaal te lanceren, maar dat blijkt allemaal moeilijker dan gedacht, onder meer door strengere regels bij Facebook. Ze krijgen concurrentie van een nieuwe factcheck site, van ene Shawn Rice, maar na onderzoek blijkt die zijn artikels te pikken van andere sites, ook van Lead Stories. Met enkele creatieve trucs slaagt Schenk erin om hem op heterdaad te betrappen, bij wijze van spreken, op copy/paste. Een mailtje naar één van de grootste "slachtoffers" van Shawns plagiaat is voldoende om zijn website en netwerk te laten afbrokkelen. Fake news blijkt ook uit alle hoeken van de wereld te komen, van Macedonische tieners tot een Ghanees folkzanger, allemaal "gesponsord" door reclame-inkomsten van de banners die bij de berichten verschijnen op websites, Facebook, Twitter enz. Niet te verwonderen, schrijft Schenk, op plaatsen waar je een maandloon van 300 € kan verdubbelen of verdriedubbelen met in je

zoekfunctie of CrowdTangle van Facebook. Voor foto's kan je de "reverse image search" (zoeken op afbeelding) van Google gebruiken. Je kan een bericht ook in het zoekvenster van een browser kopiëren, met "fake", "false", "skeptical" erbij. Zo vind je dikwijls bestaande factchecks voor dat bericht. En je kan natuurlijk ook rechtstreeks bij de factcheckers gaan zoeken, op leadstories.com, Snopes of andere.

In 2018 kwam de grote doorbraak: Lead Stories werd één van de officiële factcheckers van Facebook. Ook de wereld van Fake news breidde zich verder uit. Klassiekers als klimaatverandering, 5G, migranten werden aangevuld met BLM (Black Lives Matter), QANON en alles rond Trump. 2020 was een topjaar, met COVID-19 en de presidentsverkiezingen in de VS. Zo werd Lead Stories wereldwijd bekend, maar vooral in de VS, kweekgrond van zoveel politiek-explosief fake news. Zelfs de beruchte Alex Jones rapporteerde op Infowars over "Facebook's Top Factchecker" Maarten Schenk, en over zijn veronderstelde banden met het US State Department. Van een hobbyproject van een Limburgse nerd tot Top Factchecker van Facebook bij Alex Jones, dat is het onwaarschijnlijke, maar waar gebeurde verhaal van Maarten Schenk en Trendolizer. Je leest het spannende verhaal in zijn boek. Een aanrader - en niet alleen voor nerds als ik.

“Schenk beschrijft dikwijls in detail hoe hij nepberichten analyseert, terugvindt wie er achter zit en de bronnen van de oorspronkelijke quotes, foto's of filmpjes achterhaalt. Veel ervan is enkel weggelegd voor experts, maar er zijn toch checks die elke internaut kan gebruiken.”

kelijke bericht, foto en/of video.

Er ontstonden intussen ook netwerken van factcheckers, met conferenties, workshops, dikwijls ook gesponsord door de (Amerikaanse of Europese) overheid. Zo raakten Trendolizer en Lead Stories steeds meer bekend in die kringen. Er werd ook een internationale organisatie opgezet: the IFCN of International Fact Checking Network. Lead Stories werd, na wat werk, tegenstribbelingen van IFCN en een herkansing, aanvaard als lid, zodat ze de badge mochten gebruiken als kwaliteitskenmerk. Ook bij Google News moesten ze aandringen, omdat de automatische algoritmes hun kandidatuur verwierpen om ondoordringelijke redenen. Zo waren ze op weg om een belangrijke rol te gaan spelen als

vrije tijd wat nepberichten te produceren, gericht op goedgelovige Europeanen of Amerikanen die tienmaal meer verdienen. Schenk beschrijft dikwijls in detail hoe hij nepberichten analyseert, terugvindt wie er achter zit en de bronnen van de oorspronkelijke quotes, foto's of filmpjes achterhaalt. Veel ervan is enkel weggelegd voor experts, maar er zijn toch checks die elke internaut kan gebruiken. Beweringen in tegenstrijd met goed gekende delen van de wetenschap moeten alarmbellen laten afgaan – dat kennen wij skeptici maar al te goed. Dikwijls zijn nepberichten licht aangepaste versies van een echt bericht met andere inhoud, locatie, conclusies... Dus moet je op zoek gaan naar het bronbericht. Daar zijn tools voor, bv. de Twitter

Referenties:

<https://leadstories.com/>

"Zesde Vijs voor Maarten Schenk" – Wonder in is gheen Wonder 2021-2

<https://skepp.be/nl/Maarten-Schenk>

<https://humanistischverbond.be/blog/1065/degedachtestreep-aflivering-18-maarten-schenk-de-fake-news-files/>

Desmet dwaalt, draait en duikt

▶ Auteur: Pepijn van Erp & Peter Zegers

Als we niet uitkijken, is de wereld hard op weg naar een totalitaire samenleving die tot stand komt door massavorming, een soort hypnotische toestand waarin een groot deel van de populatie zou verkeren. Dat is de alarmistische boodschap die Mattias Desmet, hoogleraar klinische psychologie aan de Universiteit van Gent, ons voorhoudt in zijn boek *De Psychologie van Totalitarisme* (2022). In dit boek plaatst de hoogleraar zijn noodkreet in een breed historisch perspectief. De diepere oorzaak van deze ontwikkeling ligt naar het oordeel van de professor namelijk in het “reductionistische, materialistische wereldbeeld” dat de moderne Westerse wereld zou kenmerken, hard op weg naar een “transhumanisme”.

Hoewel de uitspraken van Desmet over de coronamaatregelen al langer op veel kritiek van factcheckers stuiten, kwam hij pas recentelijk echt flink in opspraak. Op een tournee langs verschillende Amerikaanse talkshows en podcasts om de Engelse vertaling van zijn boek te promoten, was hij ook te gast bij *Infowars*, de show van Alex Jones. Het optreden bij deze

veroordeelde complotdenker en het doen van nogal stellige uitspraken over openhartoperaties onder hypnose waren de aanleiding voor een hausse aan kritische artikelen in de Vlaamse media. Het zou mogelijk nog een vervelend staartje voor hem kunnen krijgen, want er zijn twee onderzoeken aangekondigd door de universiteit Gent naar zijn handel en wandel.

INFOWARS

Corona

Desmet timmert al sinds het begin van de coronacrisis aan de weg als een fel criticus van de maatregelen tegen de verspreiding van COVID-19. Zo werkte hij mee aan de bundel *De pandemische chaos* (2021) die onder redactie van Dick Bijl verscheen en waarin verschillende academici zich kritisch uitlieten over het beleid van de diverse regeringen bij de bestrijding van het virus. In zijn bijdrage *De dolle dans van de coronacijfers* ging Desmet in op de naar zijn idee foutieve manier van omgaan met statistieken en cijfers.

Hij is ook één van de zes tegendraadse denkers die aan het woord komen in de documentaireserie *Tegenwind* (2021). Hierin zegt hij veel dingen die later in zijn boek uitgebreider aan bod komen. De aflevering met Desmet kan men aldus samenvatten: COVID-19 is niet veel ernstiger of dodelijker dan de seizoensgriep; de kosten van lockdowns wegen in de verste verte niet op tegen de baten; en het vaccin is niet effectief. De maatregelen van de overheid zijn dus louter bedoeld om ons voor te bereiden op de invoering van een totalitair en repressief controlesysteem. Wie dit niet beseft, lijdt volgens Desmet aan een angstpsychose en is het slachtoffer van massavorming.

De website *Tegenwindmolen* waar je uitgebreide kritiek op de serie kunt vinden, concludeert: *“Deze parallele werkelijkheid van Desmet als coronasepticus rammelt zo hard aan alle kanten, dat er bijna geen beginnen aan is om de insinuaties van de man te weerleggen. We vonden ook geen enkele wetenschappelijk studie terug die zijn persoonlijke overpeinzingen en anekdotes staft. Wie ervoor kiest de man op zijn woord te geloven, treedt toe tot een verhaal dat*

uiterst wankel balanceert op het randje van complotdenken.”

Complottheorie

Volgens Desmet zit er achter massavorming niet altijd een vooropgezet plan. De leiders kunnen zelf onder invloed zijn en dan is het eerder een emergent verschijnsel. In een lang gesprek met zijn vriend Brecht Arnaert leek hij zich toch wat te laten ontvallen over een kwaadwillende elite als het gaat om machtige financiële instellingen. Volgens hem sluiten veel mensen de ogen voor het grootschalige kwaad, maar alleen het noemen van de naam van bepaalde families leidt ertoe dat mensen gelijk roepen dat het om een complottheorie gaat. Hij noemt ze dus niet, terwijl hij grijnzend opmerkt “dat er toch geen kat aan kan twijfelen dat er zeer vergaande praktijken gebeurd zijn, zeer vergaande vormen van manipulatie”. Zijn wij te achterdochtig als we denken dat hij hier bijvoorbeeld dacht aan families wier naam begint met een ‘R’ en eindigt op ‘othschild’ of ‘ockenfeller’? Arnaert propageert al langer dergelijke complottheorieën en tijdens een later gesprek met Desmet - op de “dissidentenbarbecue” in juli - zegt hij Mattias toe hem *De 13 Satanische Bloedlijnen* van Robin de Ruiter cadeau te doen, een ronduit antisemitisch boek.

Hoe Desmet precies aankijkt tegen deze ranzige complottheorieën blijft onduidelijk, terwijl hij vele gelegenheden heeft gehad om zich er duidelijk tegen uit te spreken. Recent deelde hij nog het podium van Ahoy Rotterdam met Arnaert en Marcel Messing, een andere beruchte verspreider van deze antisemitische complottheorieën. Er werden in Nederland zelfs vragen over gesteld in het parlement. Een weldenkend mens zou duidelijk afstand nemen van dit soort types. De “milde en verbindende manier van spreken” die Desmet zegt na te streven, komt hier eerder over als laf wegstijgen.

In 2020 kreeg Mattias Desmet de *Skeptische put* voor zijn covid-sceptische uitlatingen. Geerdt Magiels schreef toen in het juryrapport: “De pseudofilosofische bespiegelingen over het ontstaan van een dictatuur, over ‘massavorming en totalisering’ (in vergelijkingen met het Derde Rijk en handig gebruik makend van de overpeinzingen van een autoriteitsfiguur als Hannah Arendt) laten we verder geheel voor rekening van deze psy-

choloog. Het zijn opinies waar men zich meer of minder kan in vinden, maar die gezien het wetenschappelijke drijfzand waarop ze gebouwd zijn wellicht beter niet als richtinggevend worden beschouwd.” Wij willen in dit artikel graag enkele van deze “pseudo-filosofische bespiegelingen” van Desmet tegen het licht houden.

“Desmet blijkt erg weinig op te hebben met het werk van antropologen, filosofen en historici, want hij gaat nergens in op de discussies die in deze vakkringen al zeker een eeuw gevoerd worden. De professor uit Gent hanteert zijn eigen idiosyncratische interpretatie van het oeuvre van zijn belangrijkste leermeesters en negeert kritische kanttekeningen van specialisten.”

Academische sloddervos

In *Hoe Galileo's metingen tot de gaskamers leidden, ofwel de stuitende slordigheden van Mattias Desmet* (gepubliceerd op Kloptdatwel.nl) lieten we zien dat de uitschieter bij Jones geen zeldzame slordigheid van Desmet was, maar dat zijn boek er vol mee staat. De specifieke uitspraken over corona lieten we daarbij grotendeels buiten beschouwing. In zijn boek betoogt Desmet dat de coronacrisis ook meer een toevallige manifestatie van massavorming is, het had rond een andere mondiale crisis kunnen ontstaan, te denken valt aan het klimaatprobleem.

Het eerste dat ons opviel was zijn slordige omgang met citaten en bronnen. Het bleek vaak erg lastig om de citaten die hij geeft, terug te vinden in de originele bronnen. Deze zijn ook regelmatig onvolledig weergegeven, waardoor de strekking ervan behoorlijk vertekend is. Desmet blijkt erg weinig op te hebben met het werk van antropologen, filosofen en historici, want hij gaat nergens in op de discussies die in deze vakkringen al zeker een eeuw gevoerd worden. De professor uit Gent hanteert zijn eigen idiosyncratische inter-

pretatie van het oeuvre van zijn belangrijkste leermeesters en negeert kritische kanttekeningen van specialisten. Alsof er sinds Gustave Le Bon niets meer gepubliceerd is op het gebied van de sociale psychologie, alsof er na Hannah Arendt nooit meer iets geschreven is over het totalitarisme en alsof er sinds de *Goelag Archipel* (1973) van

Aleksandr Solzjenitsyn geen enkel serieus boek meer is verschenen over de verschrikkingen van het stalinisme.

De hele theorie van Desmet is gebaseerd op een oppervlakkige analogie met de opkomst van het nazisme en het stalinisme. Nergens gaat hij in op de vraag waarom de opkomst van deze ideologieën vergeleken kan worden met het tegenwoordige tijdsgewricht. Het blijft bij de vage notie dat zowel het nazisme, het stalinisme als de maatregelen tegen COVID-19 ontsproten aan dezelfde “mechanistische, rationalistische wetenschap” zoals die sinds de zestiende eeuw vorm kreeg in Europa.

Volgens Desmet leren de nieuwste inzichten in de natuurkunde echter dat deze opvattingen achterhaald zijn en dat we de ratio moeten “overstijgen” en toegang moeten vinden tot de “essentie” van de dingen door middel van mystiek en poëzie. Naar ons idee heeft hij de Chaostheorie, de Kwantummechanica en de Systeemtheorie niet goed begrepen en maakt hij sowieso een denkfout door in de beschrijving van de werkelijkheid een model te zien voor de inrichting van de maatschappij (*de naturalistic fallacy*).

Als de wetmatige verloop van het proces dat hij beschrijft, daadwerkelijk zou kloppen, is het vreemd dat deze ontwikkeling alleen maar plaats had in Duitsland en Rusland. Hoe zit het dan met de meest geïndustrialiseerde landen als de Verenigde Staten en Groot-Brittannië? Waarom ontstond daar geen massavorming die tot totalitarisme leidde? Desmet geeft hierop geen antwoord, sterker nog, de vraag komt niet eens bij hem op. Blijkbaar heeft hij een blinde vlek voor ontwikkelingen die niet in zijn ideologische kader passen.

Hypnose en openhartoperaties

We zullen hier niet heel erg uitgebreid ingaan op alle fouten die we in Desmets boek aantreffen en lichten er slechts een tweetal uit die illustratief zijn voor hoe hij met zijn bronnen omgaat. Als eerste nog even de kwestie die al ruim aan de orde kwam in de kranten: in de show bij Alex Jones op 2 september beweerde Desmet dat hij met eigen ogen had gezien dat er in Belgische universitaire ziekenhuizen openhartoperaties worden uitgevoerd waarbij alleen hypnose zou worden gebruikt om de patiënt kalm te houden en voor pijn te behoeden. Bij deze operaties werd volgens hem geen enkele vorm van verdoving toegepast.

Al snel moest hij toegeven dat dat niet het geval was geweest. Een van ons was deze medische onmogelijkheid direct opgevalen en had er de volgende dag op Twitter over bericht, er een blog over geschreven en Desmet via mail om opheldering gevraagd (waarop overigens nooit een antwoord kwam). Meerdere journalisten pikten dit verhaal vervolgens op. Desmet zag de bui vermoedelijk al hangen en publiceerde op 5 september een bericht op zijn Facebookpagina waarin hij toegaf dat hij niet zelf aanwezig was geweest bij een dergelijke operatie, maar er een documentaire over had gezien op tv. Hij had zijn vergissing "direct rechtgezet, nog voor de mainstream media erover hadden bericht!" verkondigde hij, zichzelf op de borst kloppend als iemand die grootmoedig zijn fouten toegeeft, later in diverse podcasts. Ja, dat was dus in werkelijkheid ongeveer twee uur voordat de VRT er een uitgebreid artikel over publiceerde en waarschijnlijk nadat Desmet in zijn mailbox mails van journalisten had aangetroffen met vragen over zijn optreden bij Jones.

Hij hield echter bij hoog en bij laag vol dat dit soort operaties wel hadden plaatsgevonden en publiceerde er verschillende berichten over met vermeende verwijzingen naar dergelijke operaties. Bij het checken ervan bleek echter keer op keer dat er wel degelijk sprake was van plaatselijke verdoving of dat het niet om openhartoperaties ging, maar veel lichtere chirurgische ingrepen. In zijn weerwoord aan zijn critici had hij eerst een link naar een bericht van de site van de VRT gebruikt. Maar nadat een van ons op Twitter had laten zien dat er ook in dit bericht weer sprake was van hypnose als aanvulling op plaatselijke verdoving, verving hij dit stilzwijgend door een ander bericht uit *Het Nieuwsblad* uit 2003. Dat ging echter niet over een openhartoperatie, maar over een urologische ingreep.

Overigens had de door hem genoemde arts van het universitair ziekenhuis van Luik - professor Marie-Elisabeth Faymonville - al eerder in de media laten weten dat een dergelijke ingreep zonder verdoving simpelweg onmogelijk is. Dat werd ook bevestigd door alle andere specialisten die om hun mening werd gevraagd. Desmet bleek nota bene zelf al in een interview twee jaar terug verteld te hebben dat iemand hem erop had gewezen dat hij fout zat! Desmet volhardt echter in zijn zienswijze. Waarschijnlijk is er volgens hem nu sprake van massavorming bij medische specialisten en voeren ze een georkestreerde campagne tegen zijn revolutionaire inzichten.

Overeenstemmings-experimenten

Tot onze verbazing zagen we ook dat Desmet binnen zijn eigen vakgebied, de psychologie, enorme vergissingen maakt, bijvoorbeeld met de overeenstemmings-experimenten van Solomon Asch (1907-1996). Wellicht kent de lezer ze wel: in een groep van acht proefpersonen liet Asch bij herhaling iedere deelnemer publiek vertellen welke van drie lijnstukken gelijk in lengte is aan een andere lijnstuk dat getoond wordt. De crux is dat alleen de laatste deelnemer een echt proefpersoon is, de andere zeven in iedere groep zijn door Asch geïnstrueerd om soms een bepaald antwoord te geven dat overduidelijk verkeerd is. Regelmatig blijkt dan de echte proefpersoon mee te gaan met dat verkeerde oordeel van de rest.

“
Tot onze verbazing zagen we ook dat Desmet binnen zijn eigen vakgebied, de psychologie, enorme vergissingen maakt, bijvoorbeeld met de overeenstemmings-experimenten van Solomon Asch. ”

Van iemand die deze experimenten als onderbouwing opvoert voor zijn eigen theorie mag je toch verwachten dat hij zich serieus verdiept in de achtergronden en de doelstellingen van dit onderzoek. Desmet blijkt het echter op vrijwel alle fronten bij het verkeerde eind te hebben. Hij benadrukt vooral dat "maar" 25 procent van de proefpersonen consequent bij het overduidelijk goede antwoord bleef en zich dus niet liet misleiden door het oordeel van de meerderheid. Hij vergeet te vermelden dat het aandeel proefpersonen dat heel vaak met de meerderheid meeging als die het expres mis hadden ook weer niet zo groot was (14 van de 50 gingen in meer dan 6 van de 12 gemanipuleerde gevallen mee met de meerderheid).

Wat Desmet ook niet vertelt, is dat Asch soortgelijke experimenten deed waarbij er niet een unanieme meerderheid was die voor het verkeerde lijnstuk ging, maar waar minstens één andere ingewijde kandidaat wel het goede lijnstuk aanwees. Onder die omstandigheden gingen de proefpersonen veel en veel minder vaak mee met het foute oordeel van de meerderheid.

De belangrijkste bevindingen van Asch worden sowieso in veel artikelen genegeerd. Desmet is niet de enige die zich hieraan bezondigt, maar bij hem valt op dat de resultaten welbeschouwd precies tegen zijn ideeën over massavorming in gaan. Voor Solomon Asch (en zijn tijdgenoten) waren de experimenten namelijk juist bewijs van de kracht van onafhankelijkheid, zelfs onder omstandigheden waar een onafhankelijk oordeel erg onder druk komt te staan.

Weerwoord

In antwoord op zijn critici schreef Desmet een lang weerwoord in het Engels waarin de lezer opvallend weinig te weten komt over de aard van de kritiek van zijn opposenten. Het is één grote litanie over het grote onrecht dat Desmet is aangedaan door de gevestigde media die allemaal betrokken zouden zijn bij een georkestreerde campagne tegen zijn persoon. Alle critici heb-

“

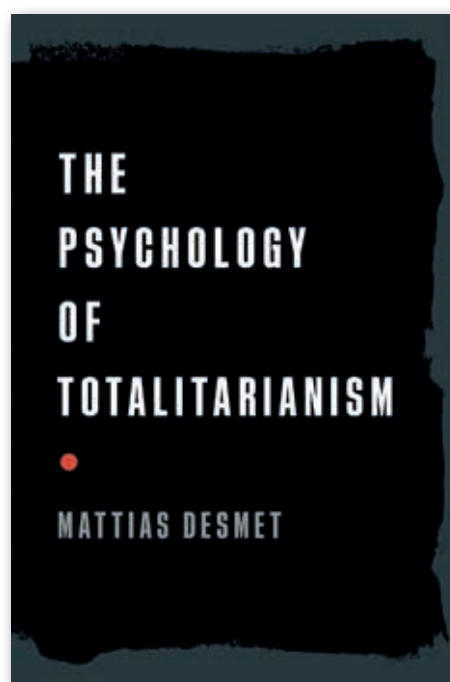
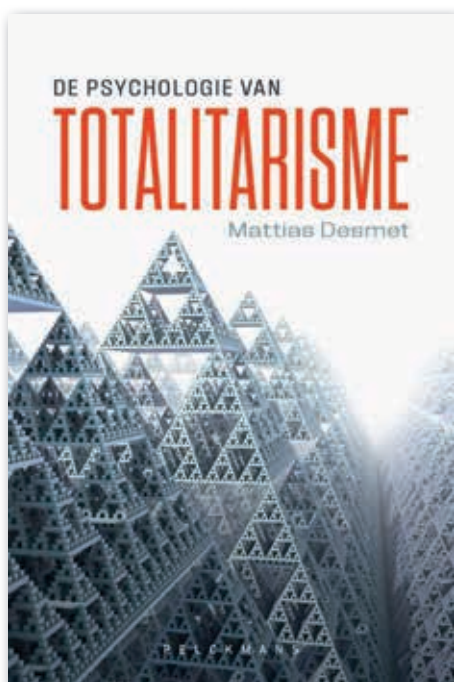
Hij erkent geen enkele fout of vergissing.

Hij beweerde zelfs:

“With my work, one had to search deeply to catch a mistake.” Voor ons bleek dat echter niet zo heel moeilijk te zijn. ”

ben volgens hem snode intenties en zijn er slechts op uit om hem monddood te maken. Hij erkent geen enkele fout of vergissing. Hij beweerde zelfs: “With my work, one had to search deeply to catch a mistake.” Voor ons bleek dat echter niet zo heel moeilijk te zijn.

Helaas ging Desmet nog nergens in op onze gedetailleerde kritiek of die van de academici van de Karl Jaspers Society, die een afspraak met Desmet om met hem over zijn boek te discussiëren onverwacht zonder opgave van reden door hem geannuleerd zagen. De enige manier waarop hij op ons artikel reageerde was op zijn Facebookpagina (23 september). Hij schreef: “Hahaha. Interessant. Geeft een goede inkijk in de argumentatiestijl van Skepp.” In plaats van in te gaan op wat we te berde brachten, koos hij er voor ons uit te lachen. En dat van iemand die zich laat voorstaan op zijn menselijkheid en zijn hoogstaande ethische principes, die hij zo graag van stal haalt als men hem verwijt graag bij extreemrechtse haatzaaiers te gast te willen zijn.

Verwijzingen

Pepijn van Erp & Peter Zegers, *Hoe Galileo's metingen tot de gaskamers leidden, ofwel de stuitende slordigheden van Mattias Desmet* (2022). <https://kloptdatwel.nl/2022/09/27/mattias-desmet/>.

Pepijn van Erp, *Prof Mattias Desmet claims to have witnessed open-heart surgery performed under hypnosis without any anaesthesia* (2022). <https://www.pepijvanerp.nl/2022/09/prof-mattias-desmet-claims-to-have-witnessed-open-heart-surgery-performed-under-hypnosis-without-any-anaesthesia/>

Peter Zegers, *Mattias Desmet is geen Kondiaronk* (2022) <https://scepticus.nl/mattias-desmet-is-geen-kondiaronk/>

Anoniem, *Tegenwind – aflevering 2 : Mattias Desmet* (2021) <https://tegenwindmolen.be/tegenwind-aflevering-2-mattias-desmet/>

Geerd Magiels, *Over virussen, feiten en (schadelijke) meningen* (2021) <https://skepp.be/nl/Mattias-Desmet>

<https://twitter.com/peterzegers/status/1569356858024165378> (Rothschild wiens naam niet eens genoemd hoeft te worden). Het fragment is terug te vinden op 1:36:04 van deze video van het YouTube kanaal van Brecht Arnaert: <https://youtu.be/hp255mGRJ0w>

Romy Volders, *Beweringen professor Mattias Desmet omtrent corona kloppen niet altijd* (2021) <https://factcheck.vlaanderen/factcheck/beweringen-professor-mattias-desmet-kloppen-niet-altijd>

Ronald Friend, Yvonne Rafferty & Dana Bramel, “A puzzling misinterpretation of the Asch ‘conformity’ study” in: *European Journal of Social Psychology*, Volume 20, Issue 1 January/February 1990 pp. 29–44.

Het seminar van de Karl Jaspers Society of North America is te bekijken op YouTube: <https://youtu.be/7MALgTAVL7M> De vijf kritische commentaren op het boek van Mattias Desmet zijn te raadplegen via deze link: <https://existenz.us/volumes/Vol.15-2Index.pdf>

Mattias Desmet, *De psychologie van het totalitarisme*. Pelckmans, Kalmthout 2022.

Mattias Desmet, *The Psychology of Totalitarianism*. Chelsea Green, White River Junction (Vermont) 2022.

Mattias Desmet, *Some notes on the tragicomic attempt to burn me at the stake* (2022). Online: <https://mattiasdesmet.substack.com/p/some-notes-on-the-tragicomic-attempt>

Gedeeltelijk gepubliceerd in een Nederlandse vertaling onder de titel *Mijn milde j'accuse bij Doorbraak.be*: <https://doorbraak.be/de-milde-jaccuse-van-mattias-desmet/> en bij Maurice de Hond: <https://www.maurice.nl/2022/10/09/zo-werd-mattias-desmet-kaltgestellt/>

Kuifje in pseudoland

Pseudowetenschap in het werk van Hergé

▶ Auteur: Tim Trachet

De avonturen van Kuifje zijn en blijven een lichtbaken in de stripwereld. Dat er nogal zaken in voorkomen die skeptische wenkbrauwen doen fronsen is geen schande, maar het is wel onze skeptische aandacht waard.

Dit artikel is geen aanval op strips en zeker niet op die van Kuifje, die de auteur van dit stuk in zijn jeugd kapot gelezen heeft. En het doet niets af aan het talent van tekenaar en scenarist Hergé (Georges Remi, 1907-1983). Op zich moet men geen bezwaar hebben tegen pseudowetenschap in strips, net als in andere vormen van fictie. Verbeelding mag nu eenmaal een inhoud hebben die niet wetenschappelijk verantwoord is. Bij sprookjes en legenden is dat per definitie zo, en niemand heeft daar bezwaar tegen. Dat geldt evenzeer voor allerlei fantastische verhalen, denk aan fantasy, horror en sciencefiction.

Het is een feit dat nogal wat stripauteurs in hun werk overvloedig en soms bijna

gemakshalve beroep doen op bovenna-tuurlijke verschijnselen en magische handelingen. Soms is die magie vermomd als “wetenschap”: de crypto-tovenaar is een geleerde professor met de meest fantastische en onmogelijk uitvindingen, zoals de teletijdmachine of een middel om van mensen in korte tijd reuzen (of dwergen) te maken.

Niet zo bij Hergé, die zich voor de uitvindingen van zijn “geleerde professor”, Zonnebloem dus, goed gedocumenteerd heeft. Ook de meest verregaande van die uitvindingen leken in de tijd dat Hergé ze tekende wetenschappelijk verantwoord en hij heeft zich dan ook gebaseerd op bestaande ideeën. In de albums *Raket naar de maan* (1953)¹ en *Mannen op de maan* (1954) vindt een maanreis plaats met een raket voortgedreven door een door Zonnebloem uitgevonden kernmotor die werkt als een atoombom “die niet ineens doch in gedeelten ontploft”. Er zijn inderdaad plannen geweest voor raketten met nucleaire aandrijving, maar

om diverse redenen is daar niets van terechtgekomen. Hoe dan ook zouden dergelijke tuigen er heel anders hebben uitgezien dan Hergé’s maanraket, die de vorm van een uit de kluiten gewassen V2 heeft.

Een andere spectaculaire uitvinding van Zonnebloem, een apparaat dat met ultrageluiden op afstand gebouwen kan vernietigen (*De zaak Zonnebloem*, 1956) haalde Hergé uit een Amerikaans boek (dat trouwens in de strip wordt afgebeeld) over Duitse experimenten tijdens de Tweede Wereldoorlog rond geheime wapens. Een serieuze bron, maar zulke toestellen zijn er uiteindelijk ook niet gekomen.

In eerder werk maakte Hergé wel wat meer fouten tegen de wetenschap.

1. We geven hier steeds de Nederlandse naam van het stripalbum en het jaartal waarin het oorspronkelijke album (niet noodzakelijk in het Nederlands) verscheen. Alle avonturen verschenen wel eerder in kranten of weekbladen.

Hoewel *De geheimzinnige ster* (1942) inhoudelijk een van de meest “wetenschappelijke” albums is, bevat het juist de meest opvallende wetenschappelijke onjuistheden. Het begint als Kuifje door een grote telescoop een reusachtige spin ziet. Het blijkt de vergroting van een spinnetje te zijn dat op het objectief van de kijker loopt. Een flater, want een spinnetje, of elk ander voorwerp op het objectief, is niet zichtbaar als men door het oculair van een normale, “op oneindig” afgestelde telescoop kijkt (dat geldt ook voor een gewone verrekijker). Het verhaal draait rond een expeditie naar een “meteoorsteen” die in de Noordelijke IJsee is gevallen, maar waar nog een stuk van boven water uitsteekt, als een eilandje van enkele honderden meters lang. Reeds in die tijd kon men weten dat als zo’n gevaarte op aarde zou neerkomen, het door de schok meteen zou uiteenspatten, met een kracht van duizenden waterstofbommen. Er zou dan ook meer met de aarde gebeuren dan “alleen maar een aardbeving”. Pure fantasie is natuurlijk dat op dat eiland een weggegooide appel bijzonder snel groeit tot een reusachtige appelboom en dat een spinnetje zich ontwikkelt tot een spin van een paar meter groot (zo’n grote spin zou nooit kunnen leven...). En op het einde zinkt de meteoorsteen door een onverklaarbare reden weg in zee.

“

Maar fouten tegen de wetenschap zijn nog geen pseudowetenschap. Als Hergé binnen zijn realistisch stripparadigma dan toch de magische of pseudowetenschappelijke toer op ging, had hij daar redenen voor. ”

Maar fouten tegen de wetenschap zijn nog geen pseudowetenschap. Als Hergé binnen zijn realistisch stripparadigma dan toch de magische of pseudowetenschappelijke toer op ging, had hij daar redenen voor. Als artiest schiep hij er een geheimzinnige sfeer mee die de lezer zeker niet onberoerd laat. Maar bovenal toont het een geloof in, of tenminste een belang-

stelling voor occulte onderwerpen. Dat laatste blijkt uit het boek *Hergé occulte* van de Franstalige Brusselaar Arnaud de la Croix, dat vorig jaar verscheen.

Arnaud de la Croix heeft al een zekere reputatie als kritisch auteur over occulte en “mysterieuze” onderwerpen. Bovendien heeft hij zelf gewerkt bij de uitgeverijen die banden hadden met Hergé: Casterman (dat zijn albums publiceerde) en Le Lombard (dat het ooit door hem geleide weekblad *Kuifje* uitgaf). Zo heeft de auteur, zelf een warme fan van Kuifje, nogal wat informatie over Hergé kunnen ophalen bij voormalige medewerkers en collega’s.

Als de la Croix het over de “occulte” aspecten van Hergé heeft, gaat het niet alleen om wat wij als pseudowetenschap beschouwen. Hij behandelt ook zijn banden met extreemrechts en zijn antisemitisme² en zoekt vooral naar diepere betekenissen in zijn werk, naar symbolische verwijzingen, soms zelfs met een profetisch karakter. Hier gaat hij wel erg ver. Hoe dan ook is Hergé occulte een uitstekende bron om Hergé en zijn werk beter te begrijpen. Ik beperk me dus tot de pseudowetenschappelijke aspecten.

De pendelende professor

Wat bijna iedereen weet uit de avonturen

van Kuifje is dat de grote wetenschapper Zonnebloem een pendel hanteert. Vooral in het eerste album waarin Zonnebloem optreedt (hij wordt daarin nog geen “professor” genoemd), *De schat van Scharlaken Rackham* (1944) pendelt hij ijverig. Het is opmerkelijk dat die pendel verdwenen is als hij zich buigt over zijn echt grote uitvindingen (zie hierboven), maar in latere

albums haalt hij de pendel opnieuw boven, en met succes. Opvallend is ook dat Kuifje en anderen nauwelijks aandacht besteden aan wat Zonnebloem op basis van zijn pendel beweert... maar dat dit wel blijkt te kloppen.

De la Croix toont aan dat Hergé de radiësthesie zeer serieus nam. Hij citeert uit een boek van de ooit befaamde radiësthesist Victor Mertens³. In 1939 vroeg Hergé aan Mertens om de verloren trouwring van zijn (eerste) vrouw terug te vinden. De pendelaar tekende toen op het plan van zijn woning een kruis op de plek waar de ring moest zijn. Die plek was het toilet. Hergé was onder de indruk van die positionering: hij veronderstelde dat zijn vrouw de ring bij het kuisen in een emmer had verloren en die emmer in de toilet-pot had uitgegoten! Vijf jaar later deed hij opnieuw een beroep op Mertens, ditmaal wegens gezondheidsklachten. Hij kreeg toen de raad zijn bed te verplaatsen (een veel voorkomende remedie vanwege radiësthesisten).

Het graf van de farao en de mummie van de Inca

Het eerste Kuifje-verhaal met een mysterieuze sfeer is *De sigaren van de farao* (1934). Het begint met de ontdekking van het graf van een Egyptische farao. Alle geleerden die eerder naar het graf zochten waren op mysterieuze wijze verdwenen (dat laatste doet natuurlijk denken aan de hetze rond de “vloek van Toetanchamon”, nadat het graf van deze farao in 1922 werd geopend).

Als Kuifje het graf betreedt, raakt hij bedwelmd en krijgt hij een vreemde droom, maar hij overleeft het. Uiteindelijk blijkt het graf een schuiloord van een internationale bende opiumsmokkelaars te zijn. Niks bovennatuurlijks dus, al is de bende zelf wel wat geheimzinnig. Onder hen toch één met magische krachten: een kwaadaardige Indische fakir die een “toverkoord” gebruikt (zo eentje dat men kan opklimmen zonder dat het bovenaan is vastgemaakt...) en door hypnose zijn wil kan opdringen. Het betreft hier

2. *We gaan hier niet op in, maar de la Croix toont aan dat dit alles een stuk verder gaat dan wat meestal over Hergé wordt verteld.*

3. *Victor Mertens: Radiesthésie, téléradiesthésie et phénomènes hyperphysiques. Méthode rationnelle d'entraînement, Casterman, 1940.*

waarschijnlijk niet meer dan een paar stereotiepe opvattingen die Hergé over fakirs had. Er is ook een gif dat mensen gek maakt, maar dat geheimzinnige gif beschouwt de auteur blijkbaar als “wetenschappelijk verantwoord”, want in het vervolgalbum *De Blauwe Lotus* (1936) vindt een Chinees geleerde een tegengif.

Het bovennatuurlijke treedt pas echt goed op in *De zeven kristallen bollen* (1948). De zeven leden van een wetenschappelijke expeditie, die de mummie van de Inca Rascar Capac heeft ontdekt en naar België meebracht, worden één na één het slachtoffer van geheimzinnige aanslagen met kristallen bollen, waarbij ze in een diepe slaap terechtkomen. De laatste van de zeven die overblijft is professor Bergamot, die de mummie bij hem thuis (!) bewaart. De avond voor ook hij het slachtoffer wordt, dringt een bolbliksem via de schoorsteen zijn huis binnen en treft de mummie, die in rook opgaat. Een zwaar getroffen Bergamot herinnert zich het opschrift op de muren van het graf van Rascar Capac⁴, waarin voorspeld

werd dat de mummie ooit zou worden geroofd, maar dat de grafschenners zullen worden gestraft vanaf de nacht nadat het hemelvuur de mummie zal doen verdwijnen. Nog dezelfde nacht wordt ook Bergamot door de geheimzinnige slaap getroffen en kort daarop beginnen hij en de andere slachtoffers regelmatig hun slaap te onderbreken met angstig gebrul en gekrijs, alsof ze gemarteld worden.

Kuifje, die van dat alles getuige is, reist in het vervolgverhaal *De Zonnetempel* naar Peru en ontdekt dat daar een in de bergen verborgen zonnetempel, waar de Inca's nog altijd de baas zijn. Een hogepriester martelt daar de zeven expeditieleden op afstand, door naalden in zeven poppetjes te steken. Op verzoek van Kuifje komt er een einde aan deze kwelling: de beeldjes worden in het vuur geworpen en de zeven ontwaken.

De la Croix, die *De zeven kristallen bollen* het meest verschrikkelijke avontuur van Kuifje noemt, wijst op de invloed van twee medewerkers waarover Hergé tij-

dens de oorlog beschikte: tekenaar Edgar Jacobs, die de kostuums en decors van zijn strips tekende⁵, en diens vriend de journalist Jacques Van Melkebeke, die ideeën leverde voor het scenario. Jacobs en Van Melkebeke waren grote liefhebbers van “het fantastische”. Ze deden mee aan spiritistische séances. Jacobs zou zelfs een oom hebben gehad die bij hem thuis in Leuven poltergeistverschijnselen had. De angstaanjagende sfeer in *De zeven kristallen bollen* is er al vroeg als een helderziende tijdens een optreden in het theater in een hysterische trance over de wraak van de Inca spreekt. En in het begin zegt een onbekende tegen Kuifje dat de leden van de expeditie iets soortgelijks zal overkomen als de “vloek van Toetanchamon”⁶.

4. *Vreemd, want de Inca's kenden het schrift niet.*

5. *Jacobs zou na de oorlog beroemd worden met zijn eigen stripreeks Blake en Mortimer.*

6. *Algemeen wordt aangenomen dat de beroemde Belgische egyptoloog Jean Capart model stond voor professor Bergamot. Capart was aanwezig bij de opening van het graf van Toetanchamon (maar er overkwam hem niets!).*

Psychoanalyse en de Verschrikkelijke Sneeuwman

Na de oorlog stopte Hergé's samenwerking met Jacobs en Van Melkebeke⁷ en de volgende albums bevatten dan ook niet meer dezelfde fantastische sfeer. We moeten wachten tot *Cokes in voorraad* (1958) om weer iets "paranormals" te vinden. Dit overigens vrij klassiek verhaal heeft een bizar begin. Kuifje en kapitein Haddock wandelen door Brussel na een film te hebben gezien. Kuifje zegt dat één van de acteurs leek op een oude bekende van hem: generaal Alcazar. Haddock vindt het einde van de film vreemd: daar denkt iemand aan een neef die hij al jaren niet gezien heeft, waarna die neef plots verschijnt. De kapitein stelt zich voor dat generaal Alcazar, die ze al jaren niet meer gezien hebben, plots aan de hoek van de straat zou verschijnen. Meteen daarop botst hij op de hoek tegen diezelfde Alcazar.

Volgens de la Croix gaf Hergé hiermee een voorbeeld van *synchroniciteit*, zoals de bekende Zwitserse psychoanalyticus Carl Gustav Jung dat had gedefinieerd: het tegelijk optreden van twee gebeurtenissen die niet causaal met elkaar verbonden zijn maar in een verband dat we toch zinvol vinden. De link tussen Hergé en de synchroniciteit was niemand minder dan Raymond De Becker (1912-1969). Deze journalist was onder de Duitse bezetting hoofdredacteur van de door de bezetter "gestolen" krant *Le Soir* en had ook even een hoge functie bij Rex, de beweging

van Léon Degrelle. Na de oorlog kreeg hij wegens collaboratie de doodstraf, maar hij werd uiteindelijk in 1951 vrijgelaten. Hergé, die dank zij De Becker onder de bezetting aan de slag kon bij *Le Soir*, heeft altijd goede relaties met hem behouden en hem ook materieel gesteund. In de gevangenis las De Becker het werk van Jung en hij zou later zelfs nog een boek over psychoanalyse publiceren⁸.

Er is meer: na de voltooiing van *Cokes in voorraad* ging Hergé in behandeling bij de Zwitserse psychoanalyticus Franz Niklaus Rifkin, een achterneef en volgelving van Jung. Dit op aanraden van De Becker, die toen in Zwitserland woonde (en er dank zij Hergé werk had gekregen). Hij had psychische klachten (zijn huwelijk was mislukt) en kreeg dromen "in het wit". Hij werkte toen aan *Kuifje in Tibet*, een strip die zich grotendeels in de sneeuw afspeelt en waarin wit domineert. Rifkin raadde hem aan met die strip te stoppen, wat Hergé niet deed. Uiteindelijk zou hij *Kuifje in Tibet* (1960) als zijn meesterwerk beschouwen.

In dit avontuur gaat Kuifje op zoek naar zijn Chinese vriend Tchang, die door een vliegtuigongeluk in de Himalaya is terechtgekomen, maar nog in leven is. Kuifje weet dat door een droom, die hij als een voorgevoel of telepathie beschouwt. Het blijft daar niet bij. Verder zien we hoe in de Himalaya een Tibetaanse lama een paar keer in trance boven de grond zweeft en daarbij visioenen van helder-

ziendheid krijgt. Hergé stond hier duidelijk onder invloed van het werk van de Frans-Belgische ontdekkingsreiziger, schrijfster en theosofe Alexandra David-Néel (1868-1969), vooral dan *Mystiques et magiciens du Thibet* (1929). Zij beweerde dat dit soort fenomenen in Tibet voorkomen, maar dat men ze daar niet als miraculeus beschouwt, want mirakels zijn een westers begrip.

Uiteindelijk verlost Kuifje Tchang uit de klauwen van de Verschrikkelijke Sneeuwman oftewel de Yeti. Ditmaal haalde Hergé zijn mosterd bij Bernard Heuvelmans (1906-2001), de "vader" van de cryptozoölogie (de leer van de "verborgen" onbekende diersoorten). Hij was bevriend met Heuvelmans, die had hem al geadviseerd voor zijn albums over Kuifjes maanreis. Heuvelmans was ervan overtuigd dat de Yeti een onbekend soort reuzenaap was die in de Himalaya leefde. In zijn eerste cryptozoölogisch boek⁹ staat een foto van de scalp van de Yeti, die in een klooster in Nepal wordt bewaard (en waarvan intussen is aangetoond dat ze een vervalsing is). De "scalp" staat duidelijk model voor zijn tekening.

Handlezen, telepathie en buitenaardse wezens

Hergé's volgende album *De juwelen van Bianca Castafiore* (1963) is een heel ander, luchtig verhaal, maar toch... In het begin leest een zigeunerin in de hand van kapitein Haddock en voorspelt wat er gaat gebeuren. De la Croix merkt op dat Hergé al lang een helderziende dame kende – de moeder van een van zijn medewerkers – die hem gewaarschuwd had om in februari 1952 voorzichtig te zijn bij kruispunten. Een voorspelling die indruk maakte want in die maand botste hij met zijn auto inderdaad aan een kruispunt. Hergé zou kort nadien zelfs met zijn vriend Van Melkebeke gebroken hebben na een opmerking van de helderziende dat diens "aura" een nefaste invloed op hem had.

Yetiscalp - © Nuno Nogueira at English Wikipedia

7. Van Melkebeke zat na de bevrijding een paar jaar in de gevangenis voor zijn rol in de collaborerende pers.
8. Raymond De Becker: *Bilan de la psychologie des profondeurs* (Planète, 1968). De uitgeverij Planète was verbonden aan het gelijknamige tijdschrift (zie verder). Een jaar na die publicatie benam De Becker zich het leven.
9. Bernard Heuvelmans: *Sur la piste des bêtes ignorées*. (Plon, 1955).

Het geheimzinnige komt helemaal weer op de voorgrond in het voorlaatste Kuifje-avontuur *Vlucht 714* (1968). Kuifje zit hier in een vliegtuig dat door bandieten gekaapt wordt en op een afgelegen Indonesisch eilandje landt. Hij weet echter met de inzittenden te ontsnappen, maar ze worden door de bandieten achtervolgd. Plots "hoort" hij in zijn gedachten een "stem" die hem de toegang tot een onderaardse ruimte aanwijst. Daarin staan stenen beelden van een oude beschaving, die aan ruimtevaarders doen denken. In die dreigende omgeving ontmoeten Kuifje en zijn gevolg een geleerd uitzienende Europeaan in stadskledij. Hij stelt zich voor als Mik Ezdanitoff en is een contactpersoon tussen de aarde en "een andere planeet". Het eiland wordt al eeuwen gebruikt als basis voor ruimteschepen van die planeet.

Ezdanitoff heeft op zijn bril een apparaatje met antenne waarmee hij telepathisch gedachten kan overbrengen. Dank zij hem kunnen de slachtoffers van de kaping plaatsnemen in een vliegende schotel van zijn buitenaardse vrienden die hen van het gevaarlijke eiland evacueren. Tegelijk "hypnotiseert" hij hen met zijn "gedachtenoverbrenger" zodanig dat Kuifje, Haddock en de anderen op het einde alles vergeten wat ze gezien en gehoord hebben over de ruimtewezens (die trouwens zelf nooit in beeld komen).

Wie dit geheimzinnige verhaal nu leest, denkt meteen aan de beweringen van Erich von Däniken in zijn bestseller *Waren de goden kosmonauten?*, dat ook in 1968 verscheen. Hergé had zijn strip toen al voltooid¹¹. Hij is dus niet door dat boek beïnvloed, maar wel door een ouder, soortgelijk werk: *Le Livre des secrets trahis* van de Fransman Robert Charroux, bij wie von Däniken trouwens een deel van zijn mosterd haalde¹¹. De foto op de cover van dit boek inspireerde hem voor de stenen beelden van zijn "ruimtevaarders".

Dat is niet zijn enige inspiratie. Als Ezdanitoff zich voorstelt, herkent Kuifje meteen "de beroemde Ezdanitoff van het blad 'Komeet'". Ezdanitoff¹² is gewoon Jacques Bergier (1912-1978). Deze zeer geleerde Franse ingenieur en oudspion van Joods-Oekraïense origine had in 1960, samen met de journalist Louis Pauwels *Le matin des magiciens*

gepubliceerd, een sensationeel ogend boek waarvan miljoenen exemplaren in meerdere talen werden verkocht. Hierin beweerden ze dat de wetenschap geen rekening hield met allerlei occulte onderwerpen en ongelooflijke feiten, zoals geheime genootschappen, verborgen beschavingen, paranormale verschijnselen... Deze als "fantastisch realisme" voorgestelde opvatting had grote invloed op de pseudowetenschappelijke stromingen van de jaren 1960. Bergier en Pauwels leidden toen het zeer succesvolle tijdschrift *Planète*, waarin de meest diverse fantastische en pseudowetenschappelijke onderwerpen aan bod kwamen.

Tot de vaste medewerkers van *Planète* behoorden twee oude bekenden van Hergé: Raymond De Becker en Bernard Heuvelmans. Geen wonder dat de striptekenaar tot de trouwe lezers van het tijdschrift behoorde. *Vlucht 714* lijkt (mij) misschien minder een pleidooi voor de opvattingen die daarin verschenen, dan wel een goede weergave van de mysterieuze sfeer die ze in die tijd opriepen. En dat maakt de strip geslaagd.

Zoals gezegd moeten we ons niet te druk maken over fictie. Hoe dan ook spelen de avonturen van Kuifje, net als de meeste strips, zich af in een irreële wereld vol bizarre zaken die de lezer tijdens het lezen zonder problemen aanvaardt, ook als ze niet meteen "paranormaal" zijn. Kijk naar de vele ongelooflijke toevalligheden die maken dat de held het er altijd goed van afbrengt, gebeurtenissen waar zelfs Jung geen verklaring aan zou durven geven. Of aan de buitengewone intelligentie van Kuifjes hond Bobbie...

10. *Vlucht 714* was al vanaf 1966 in afleveringen in het weekblad *Kuifje* verschenen.

11. Von Däniken vermeldde Charroux oorspronkelijk niet als bron en werd daarvoor van plagiaat beschuldigd.

12. De naam is een van Hergé's vele verwijzingen naar het Brussels dialect ("Is da 'nie' tof?"). Of het van oorsprong Hebreeuwse woord "tof" bewust verwijst naar Bergiers joodse afkomst, zoals de la Croix denkt, is maar de vraag.

Het tijdschrift *Planète* (1961-1971)

Cabeza Colosal N°1 Del Museo Xalapa - Wikimedia Common

Arnaud de la Croix: *Hergé occulte: La ligne sombre*. Camion noir, 2021, 242 p., ISBN : 978-2-37848-264-0

HOOFDREDACTEUR SI OVERLEDEN

Kendrick Frazier, een van de pioniers van de Amerikaanse skeptische beweging, is op tachtigjarige leeftijd overleden in zijn woonplaats Albuquerque (New Mexico). Hij was 45 jaar lang de hoofdredacteur van het bekende tijdschrift *Skeptical Inquirer*.

Frazier was wetenschapsjournalist, gespecialiseerd in geofysica. Hij werkte voor het populair-wetenschappelijke tijdschrift *Science News*, waarvan hij ook korte tijd hoofdredacteur was. In zijn latere carrière was hij in dienst van een onderzoeksinstelling van de Amerikaanse overheid in Albuquerque.

Ken Frazier was in 1976 als journalist aanwezig op de oprichtingsvergadering van het Committee for the Scientific Investigation of the Claims of the Paranormal (CSICOP, het huidige CSI), door gevestigde waarden als Paul Kurtz, Martin Gardner, Carl Sagan, Isaac Asimov en James Randi. Hij vervoegde snel hun rangen. Het jaar daarop werd hij hoofdredacteur van het tijdschrift van de nieuwe organisatie, dat aanvankelijk de naam *The Zetetic* droeg, wat in 1978 veranderd werd in *Skeptical Inquirer*. Het tijdschrift heeft onder zijn leiding een duidelijke evolutie gekend. Zo werd de periodiciteit opgevoerd van vier naar zes nummers per jaar. Het is Fraziers verdienste dat hij het veld aan onderwerpen in de SI regelmatig uitbreidde. Ging het in het begin nog vooral over het paranormale en UFO's, later kwamen daar alternatieve geneeswijzen bij. Sinds de eeuwwisseling wordt aandacht besteed aan complottheorieën en onzin rond het klimaat.

Onder redactie van Ken Frazier verschenen verzamelingen skeptische essays als *The Hundredth Monkey: And Other Paradigms of the Paranormal* (1991). Zelf schreef hij *Science Under Siege: Defending Science, Exposing Pseudoscience* (2005).

SKEPP heeft zijn medeleven aan het CSI betuigd.

Ken Frazier in office, 2018, Sgerbic op Wikimedia Commons

GEEN SUBSIDIES MEER VOOR PSEUDOWETENSCHAPPELIJKE OPLEIDINGEN

De Vlaamse overheid gaat strenger toezien op de opleidingen die ze subsidieert voor ondernemers.

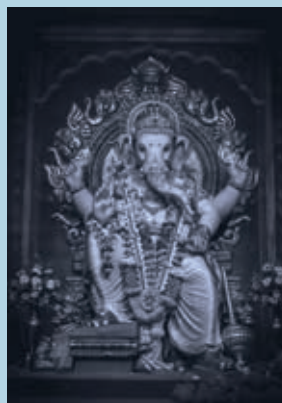
Wie een kleine of middelgrote onderneming heeft, kan allerlei opleidingen volgen die voor een deel terugbetaald worden door de Vlaamse begroting. In 2021 werd zo voor 43,5 miljoen aan opleidingen gesubsidieerd. Voortaan zal dat enkel nog voor opleidingen rond 'toekomstgerichte thema's' kunnen, zoals bedrijfsstrategie, digitalisering en duurzaamheid. Bovendien zal een kwaliteitskamer met deskundigen uit de ondernemers- en wetenschappelijke wereld toezien op inhoudelijke kwaliteit. Dat laatste liet tot nu toe te wensen over. Er staat letterlijk: "Voor de uitvoering van zijn taken hanteert de kwaliteitskamer als bijkomende voorwaarde dat geen diensten worden gesubsidieerd die strijdig zijn met de openbare orde, openbare veiligheid, volksgezondheid of met algemeen aanvaarde wetenschappelijke inzichten."

Wat dat laatste betreft, mag SKEPP een pluim op zijn hoed steken. Meermalen wezen we er op dat onder de gesubsidieerde opleidingen nogal wat flauwekul zat. In 2021 werd al een hele reeks van die onzinnige opleidingen uitgesloten. Daaronder onder meer sjamanisme, astrologie, bachbloesemtherapie, Jungiaanse psychoanalyse, pendelen, kaartleggen, hypnose. . .

Maar er bleef nog een hele grijze zone over. In de wereld van de coaching en de gezondheid bijvoorbeeld. Hoewel neurolingüistisch programmeren uitgesloten was, blijven sommige bedrijven in die sector subsidieerbare opleidingen geven. Opleiding betreffende diensten rond erkende medische en paramedische beroepen waren niet uitgesloten, ook niet – jawel – de erkende "niet-complementaire geneeswijzen" (homeopathie, acupunctuur, osteopathie en chiropraxie).

Opletten geblazen, dus. Met die kwaliteitskamer komt er dan toch een adres om klachten neer te leggen.

STUDIE INVLOED BIDDEN OP COVID GING DE MIST IN

In 2020 werd een groot onderzoek in de Verenigde Staten aangekondigd over de invloed van gebeden op het lot van COVID-patiënten. Maar twee jaar later blijkt daar niets van terecht te zijn gekomen. Dat meldt de ons zeer bekende professor Edzard Ernst, wereldberoemd door zijn onderzoek naar alternatieve geneeswijzen en erelid van SKEPP in de *Skeptical Inquirer*.

Het initiatief kwam van de cardioloog Dhamunjaya Lakireddy, directeur van het Kansas City Heart Rhythm Institute. Het concept was vrij simpel: duizend patiënten die met COVID-19 op intensieve zorg lagen, zouden als proefpersonen dienen. Voor de helft zou er worden gebeden, de andere helft zou als controlegroep dienen. Bedoeling was te kijken of het aantal overlijdens verschilde tussen beide groepen.

Opmerkelijk was dat de gebeden “universeel” zouden zijn. Volgens de aankondiging gingen christenen, moslims, hindoes, boeddhisten en joden bidden voor de patiënten, zonder onderscheid van hun religieuze denominatie. Lakireddy was persoonlijk voor deze oecumenische aanpak: hij werd geboren als hindoe, ging naar een katholieke school en bracht een tijd door in boeddhistische kloosters, synagogen en moskeeën. Blijkbaar heeft hij dus geen voorkeur voor een bepaalde religie of god. De proef had dus niet de taak om uit te maken welke daarvan de beste resultaten zou boeken! De aankondiging haalde de pers, maar verder werd er niets meer van dit experiment gehoord. Nieuwsgierig als hij was naar de resultaten, ging Ernst zoeken naar de stand van het onderzoek. Volgens de website van de US National Library of Medicine is de rekrutering van proefpersonen afgesloten wegens een gering aantal inschrijvingen (*low enrollment*) en werd er geen data-analyse gedaan. Ernst vond dat “*low enrollment*” vreemd omdat in 2020 de ziekenhuizen overvol zaten met COVID-patiënten. Daaronder waren er - zeker in de VS - meer dan voldoende die zouden waarden dat voor hen gebeden werd. Hoe dan ook formuleerde hij enkele redenen om het hele experiment problematisch te vinden. Men kan toch niet beletten dat anderen – bijvoorbeeld vrienden en verwanten – zouden bidden voor leden van de controlegroep? Vraag is ook of gebeden van iemand die niet tot dezelfde godsdienst behoort als de patiënt wel efficiënt zijn. . .

ASTROLOGEN IN DE RUSSISCHE VEILIGHEIDSDIENSTEN?

Onlangs meldde een Russische onafhankelijke website dat lijfwachten van president Poetin zich voorbereiden op een mogelijke staatsgreep.

De lijfwachten maken deel uit van de Federale Beveiligingsdienst (FSO) in Rusland, ontstaan uit een onderdeel van de ooit zo beruchte Sovjet-veiligheidsdienst KGB. Volgens de website *The Insite* werkt de FSO aan plannen om te voorkomen dat bepaalde lijfwachten zouden worden gedestabiliseerd door onder meer sociale media, boeken en publicaties, maar ook door religie of hypnose.

De verantwoordelijke voor die plannen is generaal Aleksandr Komov, een adjunct-directeur van de FSO. Volgens een Kremlin-bewaker “onderscheidt generaal Komov zich niet alleen door zijn hoge alertheid, maar luistert hij ook aandachtig naar het advies van astrologen en paranormaal begaafden.” Vandaar dat hij achter zijn rug om door insiders de ‘astroloog’ wordt genoemd.

Het is niet duidelijk of er ook astrologen en paranormaal begaafden zijn geraadpleegd voor de Russische aanval op Oekraïne. . .

A. VOGEL SPONSORT ONDERZOEK NAAR PRODUCT VAN A. VOGEL

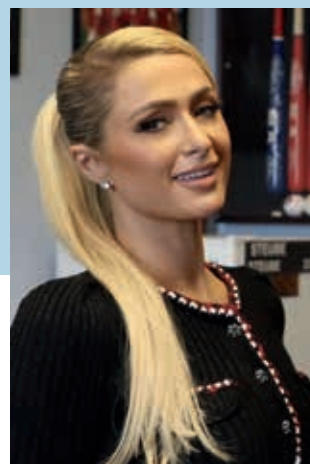
Volgens nieuw onderzoek van de Universiteit Antwerpen beschermt het extract van de plant *Echinacea purpurea* tegen virussen die luchtweginfecties veroorzaken, ook het coronavirus.

Een groep proefpersonen nam vijfmaal per dag een dosis van dit plantenextract. Een controlegroep kreeg niets. De deelnemers moesten in een dagboek aangeven

wanneer ze last hadden van een verkoudheid of een andere luchtweginfectie. In de groep die *Echinacea* kreeg, waren aanmerkelijk minder virussen, ook coronavirussen, aanwezig in onder andere de neus dan in de controlegroep. De onderzoekers concludeerden dan ook dat *Echinacea purpurea* preventief werkt tegen dat soort aandoeningen. *Gezondheid en Wetenschap* (hierbij uitvoerig geciteerd) maakte hierover enkele kritische bedenkingen. Zo stelde het onderzoek geen verschillen vast in de ernst van de virale infecties. Het aantal dagen met koorts was merkkelijk veel lager bij de groep die *Echinacea* innam. Zo groot zelfs dat verder onderzoek zich opdringt. Maar. . . het onderzoek verliep niet blind en de controlegroep kreeg geen placebo. De deelnemers wisten dus of ze het product kregen of niet. Opvallend was ook dat het onderzoek was gesponsord door het bedrijf A. Vogel AG. Dat verkoopt nog altijd de producten van de bekende Zwitserse kwakzalver Albert Vogel (1902-1996). Een van zijn meest verkochte middeltjes is. . . plantenextract van rode zonnehoed of *Echinacea purpurea*. Vogel AG heeft al tientallen studies naar de werking van dit wonderlijk plantengeneesmiddel gefinancierd, zonder opvallende resultaten.

EN DAN NOG DIT

De Amerikaanse vedette Paris Hilton is haar hondje kwijt. Dat was een paar maand geleden groot nieuws in de gespecialiseerde pers. De chihuahua Diamond Baby verdween midden september uit haar optrekkje in Beverly Hills. De zoektocht naar het beestje was dan ook een opvallende gebeurtenis. Behalve een oproep aan haar meer dan 20 miljoen volgers op Facebook huurde La Hilton warmtredones om hem op te sporen. Ze deed ook een beroep op een in verloren huisdieren gespecialiseerd detectivebureau. En ja, ook paragnosten werden ingehuurd. Experts waren snel van mening dat de chihuahua door een coyote is opgegeten.

Maar Hilton zette de speurtocht, die haar 10.000 dollar per dag kostte, nog enkele weken voort. Haar paranormaal begaafde speurders waren er immers van overtuigd dat Diamond Baby nog in leven was.

Paris Hilton, Office of Congressman Greg Steube, Wikimedia Commons

Astrology revisited

▶ Auteur: Tim Trachet

Astrologie is de wat grijzere, maar nog steeds springlevende koningin der pseudowetenschappen. Al in de tijd van de Verlichting werd er vernietigend uitgehaald naar de - volgens de woorden van de Franse astronoom-politicus Jean-Sylvain Bailly - "oudste ziekte die ooit de rede heeft aangetast". De huidige skeptische bewegingen hebben voor een deel hun wortels in de reactie tegen de populariteit van de astrologie in de jaren 1970 en '80. Toen kregen astrologen immers ruim het woord op radio en televisie. Tegen het einde van de vorige eeuw was die populariteit duidelijk afgenomen, maar tegenwoordig komt ze weer meer in de aandacht. De astrologie is nooit echt verdwenen. Naar het schijnt zouden de millennials er dol op zijn. Door de revolutie in de informatica en de komst van het internet is het gekomen van een persoonlijke horoscoop gemakkelijker en goedkoper dan ooit. En er blijft blijkbaar een doelpubliek voor astrologische publicaties.

Onlangs verscheen in Vlaanderen een boek dat zich tot een ruimer publiek richt. Getuige ook de brede aandacht die het in de media kreeg. Voor ondergetekende, die zich decennia eerder al met astrologie heeft bezig gehouden, een goede gelegenheid om na te gaan wat de astrologen in deze tijd voor nieuws te vertellen hebben.

“Deze mooi geïllustreerde no-nonsense gids door astroland is een blikvanger op je koffietafel en een must-have in je astroboekencollectie,” zo staat er op de achterflap. Die ene zin zegt veel over het geheel. De auteur, Nele Costers, is behalve businesscoach ook professioneel astrologe die bovendien ook “coaching en lezingen” in astrologie beweert te geven.

In de inleiding wijst ze op het stijgend succes van de astrologie (volgens haar zou de verkoop van boeken daarover in 2019 en 2020 met 40% respectievelijk 60% gestegen zijn) en de oorzaak is voor haar duidelijk. Steeds meer mensen stellen volgens mevrouw Costers vast dat “de exacte wetenschappen, hoe waardevol ook, de mens te weinig als een totaliteit zien”. Astrologie is volgens haar dan ook iets complementair op wat de wetenschap aanbiedt en ze vergelijkt die positie dan ook uitdrukkelijk met de alternatieve geneeswijzen.

Over “constellaties” en “sterrentekens”

De auteur geeft vervolgens een theoretische uitleg over de oorsprong en de grondslagen van de astrologie. Die is vrij kort en geenszins overtuigend. Ze begint merkwaardig met uitleg over “de Melkweg”. Vreemd, want de Melkweg (bedoeld wordt: ons melkwegstelsel) speelt in de astrologie en ook in haar boek geen enkele rol. Meteen stapt ze over op de sterrenbeelden: *“De sterren vormen samen groepen of constellaties (...) Een constellatie is een verzameling van sterren die – als je ze met denkbeeldige lijnen verbindt – figuren vormen.”* Met deze definitie van een sterrenbeeld, verhoud met het ongebruikelijke anglicisme “constellatie” gaat ze meteen uit de bocht. Want sterrenbeelden zijn juist géén echte groepen van sterren. Wie ‘s nachts vanuit de verte naar een stad kijkt, kan

honderden lichten zien, lampen uit de huizen en straatverlichting, die mogelijk figuren vormen. Alleen liggen die lichtjes niet noodzakelijk bij elkaar. De ene lamp kan honderden meters of zelfs kilometers verder staan dan de andere. Voor de sterren aan de hemel geldt hetzelfde, alleen kan het verschil in afstand nog veel groter zijn (en die afstanden op zich zijn gigantisch). Sterrenbeelden zijn dus volstrekt toevallige samenraapsels, en geen “groepen”. Om de Waterman als voorbeeld te nemen: de vijf helderste sterren van dat weinig opvallend sterrenbeeld liggen op een afstand van respectievelijk 612, 758, 159, 240 en 234 lichtjaar (een lichtjaar is de afstand die het licht aflegt in één jaar, of bijna 4 biljoen kilometer). De ene ster ligt dus meer dan zesmaal zo ver van ons als de andere...

“

Steeds meer mensen stellen volgens mevrouw Costers vast dat “de exacte wetenschappen, hoe waardevol ook, de mens te weinig als een totaliteit zien”. Astrologie is volgens haar dan ook iets complementair op wat de wetenschap aanbiedt en ze vergelijkt die positie dan ook uitdrukkelijk met de alternatieve geneeswijzen. ”

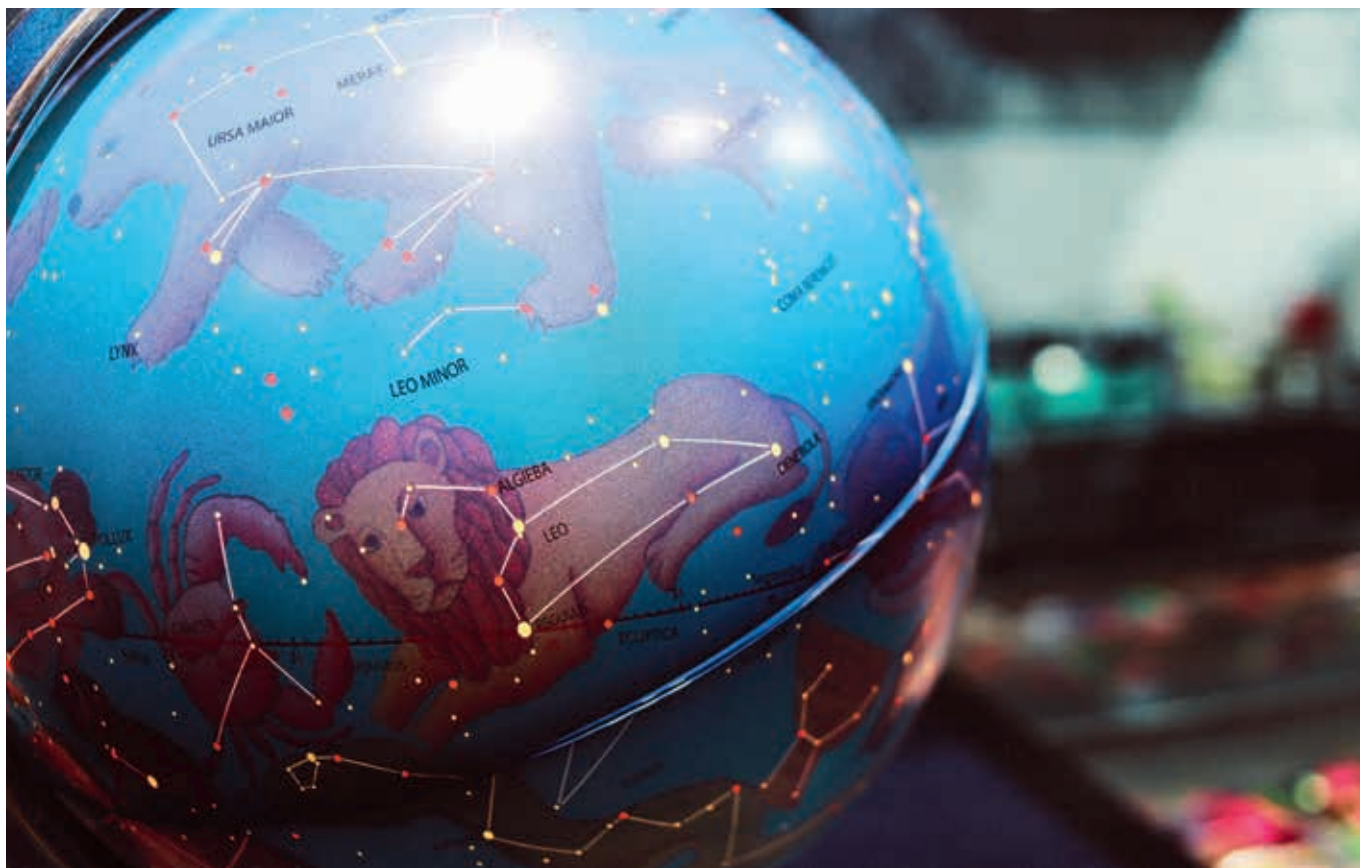
Over de oorsprong van de astrologie is Costers onduidelijk. Zo zegt ze dat *“de Indiërs, Chinezen en Maya’s voorspellingen (deden) op basis van wat ze in de hemel waarnamen”*. Dat klopt niet echt: de Indiërs namen pas veel later de Griekse astrologie over en de Chinese “astrologie” heeft niet veel met hemelverschijnselen te maken. En van die fameuze voorspellingen door de Maya’s weten we eigenlijk zo goed als niets. Juister legt ze de oorsprong bij de Babyloniërs, een volk dat volgens haar *“leefde tussen 3000 en 1000 voor Christus in Mesopotamië”*. Merkwaardig wel, die datering, vermits ze iets verder over de Babyloniërs schrijft dat die *“Al sinds de 7e eeuw voor Christus op stenen tabletten (alweer onjuist: het gaat om kleitabletten) de fluctuerende marktprijzen bijhielden”* en andere zaken, en daarbij werden *“zelfs hemelwaarnemingen gespiegeld”*. We permitteren ons dan ook ervan uit te gaan

dat Costers meent dat ‘spijkerschrift’ met spijkers werd geschreven...

Wanneer de astrologie dan eigenlijk ontstaan is, komt de lezer niet te weten. Voor de liefhebbers: waarschijnlijk pas vrij laat: de oudste horoscopen dateren uit de 4de eeuw v.Chr.. Ze geeft wel een min of meer correcte uitleg over het ontstaan van de dierenriem: de Babyloniërs verdeelden de band aan de hemel waarin de planeten zich voortbewegen in twaalf vakken van elk 30 graden – ongetwijfeld afkomstig van de twaalf maanden – en gaven die de namen van de sterrenbeelden die er ongeveer mee overeenstemden. Die twaalf vakken zijn de bekende *tekens* van de dierenriem, geen sterrenbeelden, al noemt ze die nogal verwarrend “sterrentekens”. Dat er in die zone dertien sterrenbeelden liggen,

is eigenlijk irrelevant in de discussie over de (on)zin van de astrologie en dat legt ze zowaar vrij correct uit.

Minder duidelijk is ze als het over het verschijnsel van de *precessie* gaat. De vernoemde twaalf tekens zijn gekoppeld aan de plaats van de zon aan het begin van de lente, met andere woorden aan de seizoenen. Het gevolg is dat al die tekens na al die eeuwen helemaal verschoven zijn ten opzichte van de sterrenbeelden die er meer dan 2000 jaar geleden mee ‘overeenkwamen’. Costers geeft hier een verwarde, onjuiste uitleg over en haalt er ten onrechte de schrikkeljaren bij. Ze vermeldt wel dat deze kwestie astrologen in twee kampen verdeelt. Een groep, vooral in het westen, gebruikt de dierenriem die aan de seizoenen is gekoppeld, terwijl de zeer talrijke groep Indische astrologen zweren bij een dierenriem die stilstaat ten opzichte van

de vaste sterren. Het verschil is niet gering, maar dat vindt onze auteur blijkbaar geen al te groot probleem. Die langzame verschuiving heeft geleid tot het geloof (dat lang niet door alle astrologen wordt gedeeld) dat elke verschuiving van één teken (na iets meer dan tweeduizend jaar) een nieuw “astrologisch tijdperk” inluidt, zoals het “Watermantijdperk”, dat volgens de enen al begonnen is, volgens de anderen nog moet beginnen. Costers weet het ook niet - wat haar niet belet er veel aandacht aan te besteden.

“Trillingen” en Jung

Maar laat ons nu kijken hoe astrologie werkt, want Costers doet tenminste de moeite daarop in te gaan. Het antwoord op die vraag stelt evenwel teleur.

“Niemand weet het precies. Eén opvatting leunt aan bij de astronomie. Alles heeft een eigen trillingsfrequentie, zo ook planeten. Het wordt gezegd dat wij die trillingen tot op de aarde kunnen voelen, dat er een magnetische aantrekkingskracht uitgaat van elke planeet.” Laat ons die nonsens over magnetisme integraal overslaan en ons afvragen waar de astronomie het dan wel over “trillingen” van planeten heeft.

Costers verwijst uitdrukkelijk naar een website van de NASA met “planet sounds”. Inderdaad heeft de NASA op haar site een pagina gezet getiteld *Spooky Space ‘Sounds’*¹. De aanhalingstekens wijzen er op dat we dat niet letterlijk mogen nemen. Het gaat vooral om radiogolven van de zon en sommige planeten, zoals Jupiter en Saturnus, opgevangen door ruimtesondes en omgezet in geluidsgolven. Voor Mars kun je op de site de trillingen horen die een seismometer van de sonde InSight op de Rode Planeet heeft (overigens zorgt de wind in de atmosfeer van Mars voor echt geluid). De NASA zette deze lugubere “geluiden” op haar site, blijkbaar voor de lol (Halloween!) en wellicht om zo belangstelling voor die fenomenen te lokken bij het grote publiek. Maar nogal wat internetters hebben dat niet goed begrepen en zijn op YouTube filmpjes met dergelijke “geluiden” van planeten gaan plaatsen. Merkwaardig is dat in die filmpjes ook andere planeten meeneuriën – waarbij niet duidelijk is waar hun “geluid” vandaan komt. Dit soort geluid moet dan ook fake zijn! Astrologen werpen zich dankbaar op deze nieuwe vorm van flauwekul - zij het zonder te begrijpen waarover het gaat! En zonder

ook maar ergens uit te leggen waarom dit soort “trillingen” een rechtvaardiging voor de astrologie zou geven.

Astronomie is nooit het sterkste vak van astrologen geweest. Costers toont haar omvangrijke onwetendheid des te meer door toe te geven dat het moeilijk te geloven is dat we de aantrekkingskracht ervaren “van planeten die lichtjaren van ons vandaan staan (zoals Uranus, Neptunus en Pluto)”. In werkelijkheid is die afstand maar enkele lichturen.

Costers klampt zich niet vast aan deze “astronomische” verklaring voor de astrologie, maar zegt meteen dat er een “meer gangbare opvatting” bestaat, waarbij ze verwijst naar de theorie over archetypen en collectief onderbewustzijn van de bekende psychoanalyticus Carl Gustav Jung. Dat die theorie zelf totaal omstreden en onbewezen is, weten we al een tijd, en een “bewijs” voor de werking van de astrologie vormt die geenszins. Onze astrologe besluit haar theoretische uitleg met de vermelding dat er momenteel vier stromingen in de astrologie bestaan: de traditionele, de psychologische (waar de opvattingen van Jung bovendrijven), de vedische (i.e.

Indische) en de evolutionaire astrologie. Die laatste stroming gaat over de "ontwikkeling van de ziel" en is een fusie van andere vormen. Wat dat concreet betekent is me volstrekt onduidelijk, maar dat zal wel niet aan mij liggen.

Na deze theoretische beschouwingen schakelt Costers over op de praktijk en daarmee zitten we in de hoofdbrok van het boek, bij wat de meeste lezers van astrologische boeken vermoedelijk écht interesseert. Daar vernemen we wat een Steenbok meemaakt op een goede dag en een Ram op een slechte dag, dat Kevin De Bruyne een bekende Kreeft is en Meghan Markle een bekende Leeuw. Enzovoort. Daar gaat het toch om? Wat zeuren we eigenlijk over de wetenschappelijke geldigheid van de astrologie wanneer we kunnen lezen dat Maagden de beste vrienden zijn en dat Luchttekens (Tweelingen, Weegschaal en Waterman) "meestercommunicatoren en -denkers" zijn?

Verdere uitleg over de onderdelen van de astrologie verdrinken in dit soort 'boeiende' bespiegelingen. Het gaat allemaal over karakters, levensloop, relaties en gebeurtenissen in de samenleving, tot en met de recente pandemie. Van een rechtvaardiging of een kritische noot is zo goed als geen sprake.

Nieuw: Chiron en de Rodden Rating

Astrologie moge dan stokoud zijn, de astrologen hebben in de voorbije decennia wel wat nieuws bedacht. Dat merken we in dit recente boek.

Zo werkt Nele Costers met tien planeten. Daaronder ook de pas in 1930 ontdekte Pluto, die door de sterrenkundigen intussen niet langer als een echte planeet wordt beschouwd. Maar soit: zon en maan zijn voor de astrologen ook planeten. Maar Costers neemt er ook Cheiron, of beter Chiron bij, een planetoïde die in 1977 ontdekt werd en nogal wat aandacht kreeg omdat zij zich tussen Jupiter en Saturnus beweegt en het niet duidelijk was of het om een komeet of een planetoïde ging. Intussen zijn er veel meer dergelijke objecten met die eigenschap waargenomen. Chiron is niet eens de grootste ervan en je vraagt

“
Als eindoordeel
Over dit boek kan
ik enkel James Randi
parafraseren: het enige
betrouwbare eraan is de
paginanummering.”

je af waarom die speciale aandacht moet krijgen van de astrologen, terwijl er al zo'n miljoen planetoiden zijn waargenomen.

Een andere nieuwigheid heeft te maken met de moeilijkheid dat van nogal wat mensen het exacte tijdstip van geboorte niet gekend is. Een zwaar probleem voor wie een vrij precieze horoscoop wil berekenen en daardoor een serieus bezwaar voor de geloofwaardigheid van astrologie. De Canadees-Amerikaanse astrologe Lois Rodden (1928-2003) wilde die geloofwaardigheid verbeteren door een "ratingsysteem" in te voeren (te vergelijken met de intussen beruchte kredietratings). Die gaat van "AA" voor mensen waarvan het geboorte-uur officieel geregistreerd is, tot "X", waarvoor alleen de datum bekend is. De door haar gestichte Astrodatabank bevat de gegevens van tienduizenden celebrities, voorzien van een Rodden Rating. Natuurlijk, voor wie zijn geboorteuur niet kent verandert dat niets... Costers wijst er dan ook op dat sommige astrologen dit uur proberen te "reconstrueren" aan de hand van ingrijpende gebeurtenissen in iemands leven. Zelf waagt ze zich daar niet aan, bescheiden als ze is. Wie zijn of haar tijdstip niet kent, troost ze met de sibillijnse woorden "Dat is jammer, maar kan ook zijn betekenis hebben."¹

De lezer moet me excuseren dat ik hier niet alle bezwaren tegen de astrologie op een rij zet. Dat zou ons te ver leiden en zulke bezwaren heb ik eerder in een boek geformuleerd². Het boek van Nele Costers verandert niets, maar dan ook helemaal niets aan die kritiek. Het heeft dan ook geen zin om heel het boek wetenschappelijk binnenstebuiten te keren.

Naast het lezen van al die onzin kan men zich bijkomend ergeren aan de 'trendy'

wijze van schrijven, met het voortdurend gebruik van leuke woordjes en Engelse uitdrukkingen. Tussen de stukken tekst staan voortdurend citaten in het Engels, ook van auteurs die zeker niet in deze taal schreven. We durven betwijfelen dat Costers weet dat de Romeinse filosoof Seneca geen Engels sprak.

Als eindoordeel over dit boek kan ik enkel James Randi parafraseren: het enige betrouwbare eraan is de paginanummering.

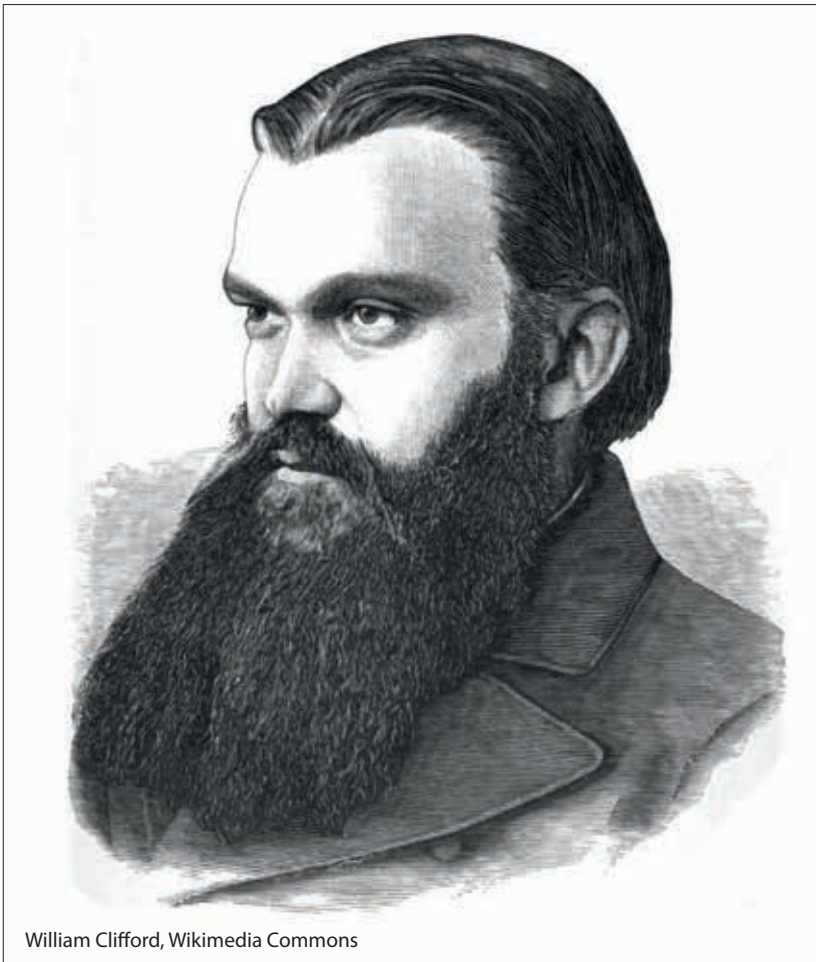
1. <https://soundcloud.com/nasa/sets/spookyspacesounds>
2. Ronny Martens & Tim Trachet: *Astrologie Zin Of Onzin*. Hadewijch, 1995. ISBN 9789052402864

Waardevolle wanen?

▶ Auteur: Johan Braeckman

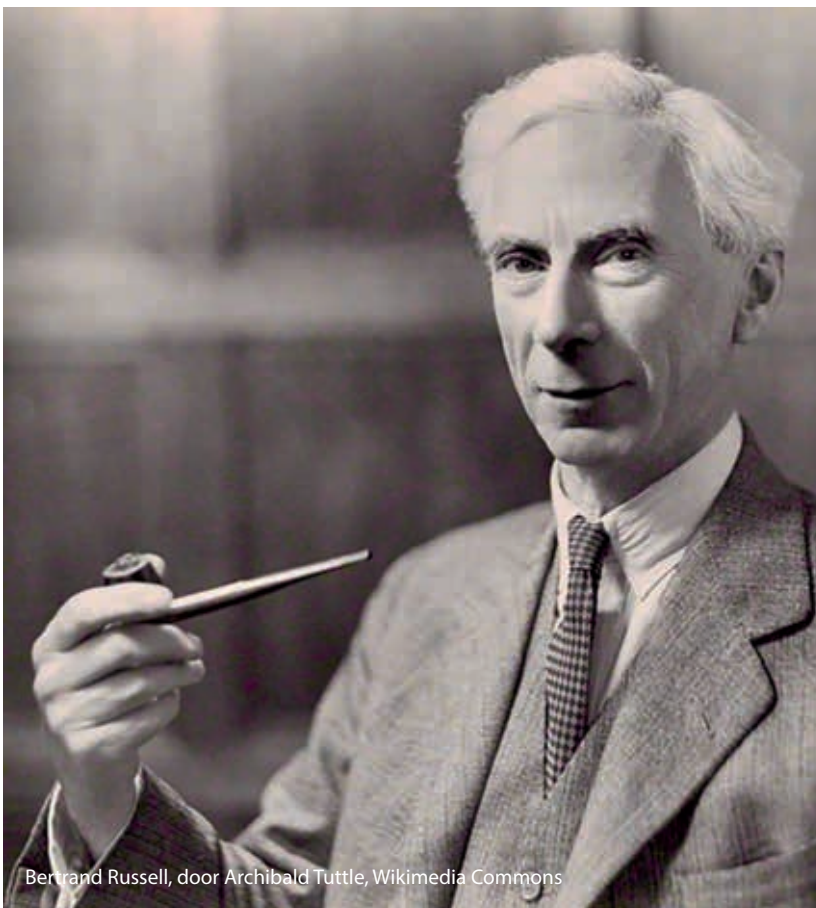
De te vroeg gestorven Britse wiskundige en filosoof William Clifford (1845-1879) publiceerde in 1877 een essay dat nogal wat stof deed opwaaien: *The Ethics of Belief*. Hij brengt er zijn standpunt in naar voren dat het "altijd fout is, voor iedereen en om het even waar, om iets voor waar aan te nemen zonder dat er voldoende bewijs voor is".

William Clifford, Wikimedia Commons

Clifford vertelt het bekend geworden verhaal van de eigenaar van een schip, dat een groep mensen naar een ander land zou brengen. Het schip is oud, en de eigenaar betwijfelt zelf of het nog zeewaardig is. Zijn twijfels maakten hem een tijdje ongerust, maar hij zette zich er overheen en het schip voer uit. Hij wenste de migranten het allerbeste en streek het geld van de verzekering op, nadat het schip ergens midden in de oceaan met man en muis vergaan was. Clifford legt uit dat de eigenaar even schuldig was, had het schip zijn bestemming bereikt. Het onethische schuilt in de houding van de eigenaar tegenover de waarheid over de toestand van het schip. Daarover maakte hij zichzelf wat wijs, wat Clifford als een misdaad tegen de mensheid ziet. Hij gaat zelfs verder: ook wie een opvatting louter voor zichzelf houdt, zonder ernaar te handelen, maar die niet met feiten en argumenten onderbouwd is, gedraagt zich ethisch incorrect. Zo'n houding leidt tot lichtgelovigheid. Als steeds meer mensen zich zo gedragen, aldus Clifford, verglijdt de mensheid onvermijdelijk in barbarij. Hoewel hij er niet rechtstreeks naar verwijst, was het voor elke lezer duidelijk dat Clifford het ook over religieus geloof had.

Bertrand Russell, door Archibald Tuttle, Wikimedia Commons

Cliffords positie is behoorlijk extreem, maar ze kan ongetwijfeld op sympathie rekenen bij veel skeptici en tal van wetenschappers en filosofen. Zo resonanceert het werk van Bertrand Russell op verschillende plaatsen met de kerngedachte van Clifford. Neem bijvoorbeeld deze uitspraak: "Het lijkt me fundamenteel oneerlijk, en een diep verraad tegenover intellectuele integriteit, om iets te geloven omdat het nuttig is, en niet omdat het waar is." Maar er zijn ook critici. De bekendste intellectueel die rechtstreeks op Cliffords essay reageerde, is ongetwijfeld de Amerikaanse psycholoog en filosoof William James (1842-1910), de broer van de schrijver Henry James. In 1896 publiceerde James een essay als reactie op de tekst van Clifford: *The Will to Believe*. Hoewel James een wetenschapper was, en een van de founding fathers van de Amerikaanse psychologie, breekt hij toch een lans voor religie en andere vormen van geloof waarvoor geen bewijs is. James behield zijn hele leven lang een interesse in het paranormale, dacht dat de ziel verder leeft na de dood en woonde vaak seances bij met de beroemdste mediums

van zijn tijd. Hij ontmaskerde er meerdere als bedriegers, maar was er toch van overtuigd dat sommigen over echte paranormale vermogens beschikten. Zoals Leonora Piper, een medium uit Boston. James woonde verschillende seances bij met Piper en beweerde dat ze over informatie over hemzelf beschikte die ze niet op een wetenschappelijk verklaarbare manier verkregen had. Wat James niet wist, was dat zijn huishoudhulp bevriend was met een dienstmeisje van Leonora Piper. De bekende Amerikaanse schrijver en scepticus Martin Gardner schreef twee essays over Piper en James. Een daarvan heeft een titel die meteen ook Gardners opinie duidelijk maakt: *How Mrs. Piper Bamboozled William James* (1996). Gardner toont aan dat James, zoals vele anderen, zich liet misleiden door Pipers kennis en handig gebruik van technieken zoals cold reading en goocheltrucs. Meer kritische onderzoekers die contact hadden met Leonora Piper, kwamen tot de conclusie dat ze over geen enkel onverklaarbaar vermogen beschikte en voortdurend fraude pleegde. Het is begrijpelijk dat William James niet een van de helden is van de skeptische beweging.

Toch bleef een centraal aspect van James' kritiek op Clifford hangen, ook bij velen die kritischer en minder makkelijk om de tuin te leiden zijn dan James zelf: zijn stelling dat opvattingen die niet onderbouwd zijn door bewijzen, toch nuttig en belangrijk kunnen zijn voor wie er geloof aan hecht. We doen er goed aan om aan bepaalde vormen van irrationalisme geloof te hechten, luidt het, want dat kan ons helpen. Clifford, die James' essay niet meer kon lezen, had dit ongetwijfeld absurd gevonden. De Amerikaanse psycholoog Stuart Vyse onderzoekt James' opinie in zijn boeiende nieuwe boek *The Uses of Delusion. Why It's Not Always Rational to Be Rational* (2022). Vyse publiceerde eerder uitvoerig over bijgeloof en magisch denken. In *The Uses of Delusion* onderzoekt hij of we baat kunnen hebben bij wensdenken, zelfbedrog, rituelen, religie en andere naar irrationalisme neigende eigenaardigheden van onze psychologie. Vyse begrijpt als geen ander hoe makkelijk we ten prooi vallen aan allerlei waanideeën. Maar in plaats van te proberen die met wortel en tak uit te roeien, moeten we ons eerst afvragen of er niet ergens

een positieve kant aan vastzit. Het feit dat ze zo hardnekkig zijn, wijst er misschien op dat ze door evolutie in ons brein geslopen zijn, net omdat ze op een of andere wijze van belang zijn. Vyse bespreekt meerdere voorbeelden, die op het eerste gezicht niet erg voordelig lijken. Denk aan overmoed of zelfoverschatting. De nobelprijswinnaar Daniel Kahneman, die beroemd werd door zijn studies van denkfouten die we vrijwel onvermijdelijk maken, zei ooit dat het onze belangrijkste psychologische zwakte is. Zo bijvoorbeeld geeft een vaak geciteerde studie aan dat een meerderheid denkt beter en veiliger een auto te kunnen besturen dan gemiddeld, wat uiteraard mathematisch onmogelijk is. Het is ook potentieel gevaarlijk, omdat te zelfzekere bestuurders meer risico's nemen. We denken immers te snel controle te hebben over een situatie. Dat brengt ons onder meer tot bijgeloof. Zo denken mensen die met dobbelstenen gooien, dat ze meer invloed hebben op de uitkomst dan diegenen die slechts toekijken. De actie zelf uitoefenen, of domweg om het even wat doen, creëert de illusie van controle. We schatten doorgaans ook onze eigen toekomst te rooskleurig in. Ziektes overkomen andere mensen, zelf komen we niet in financiële problemen en het ongeluk treft anderen. De realiteit is doorgaans anders. Het lijkt duidelijk dat overmoed ons ernstig in de problemen kan brengen. Bankiers gaan investeringen aan vanuit een te optimistisch toekomstbeeld en een te groot vertrouwen in hun economische expertise, wat tot financiële rampen leidt. Regeringsleiders starten een oorlog vanuit de overtuiging dat de klus snel geklaard zal zijn, waarna het conflict jaren aansleept en eindigt in verlies. Velen beginnen met een eigen zaak, terwijl een meerderheid reeds enkele jaren later over kop gaat. Koppels trouwen in de overtuiging levenslang samen te blijven, maar de helft of meer daarvan zal scheiden. In dat verband wijst Vyse op studies die aangeven dat koppels vaak liegen tegen elkaar, en dat zelfs wenselijk vinden. Altijd de waarheid uitspreken is wel eerlijk, maar doorgaans nefast voor de relatie. De grote achttiende-eeuwse filosoof Immanuel Kant beweerde dat liegen altijd onethisch is, wat de context of de gevolgen ook mogen zijn. Hij bleef levenslang vrijgezel.

Hoe kunnen zelfbedrog, waanideeën en overdreven optimisme positief zijn? Een van de voorbeelden die Vyse bespreekt, is zogenaamd depressief realisme. Wie mild depressief is, lijkt over een correcter zelfbeeld te beschikken. In studies waarin psychologen de illusie van controle over een bepaalde taak opwekken, bijvoorbeeld een lamp doen branden, gaan optimistische proefpersonen ervan uit dat ze wel degelijk controle uitoefenen, wat manifest onwaar is. Mild depressieve mensen zien in dat hun controle illusoir is. Enerzijds is het positief om de realiteit te zien voor wat ze is, maar anderzijds zijn depressieve mensen minder geneigd om voor bepaalde jobs te solliciteren, een gesprek aan te knopen met iemand, een relatie aan te gaan, of om een zaak of een ander project op te starten. De kans op mislukken is dan nihil, maar dat geldt evenzeer voor het welslagen. Wie niet waagt, niet wint, en om iets te wagen is een gezonde dosis optimisme en vertrouwen nodig. Zelfs al schat men de kansen te hoog in of is het zelfbeeld overdreven positief, een uitdaging durven aangaan is vaak – maar niet altijd – beter dan helemaal niets doen vanuit de overtuiging dat het toch niet lukken zal. Bovendien, aldus Vyse, houdt een teveel aan zelfvertrouwen ons ook gaande na het opstarten van een project: ook dat vergroot de kans op slagen. Wie blijft geloven in het welslagen van een huwelijk, blijft erin investeren: zo kan men een zelfvervullende voorspelling realiseren – “Wij zijn voor elkaar geboren”; “wij zijn soul mates”; “wij blijven samen gelukkig tot de dood ons scheidt”.

Een ander voorbeeld dat Vyse bespreekt, is het uitvoeren van rituelen en bepaalde vormen van bijgeloof. Als het over zaken gaat die we volstrekt niet kunnen beïnvloeden, dan is een rituele handeling vanzelfsprekend irrationeel. Zo ging de voormalige Amerikaanse president Barack Obama telkens basketballen op de dag van de verkiezingen, wat geen enkel effect kon hebben op het stemgedrag van de kiezers. Maar een tennisspeler die het veld opkomt en een reeks rituelen uitvoert, zoals de bal drie keer met de linkerhand en vijf keer met de rechterhand laten botsen alvorens op te slaan, kan daardoor mogelijke angst onder controle krijgen en zijn stressgevoelens reduceren. Met andere woorden, hoe onredelijk het

ritueel ook mag lijken, het kan wel degelijk effectief zijn. Een ander voorbeeld waaraan Vyse aandacht geeft, betreft dromen. Iedereen weet dat dromen vaak een zeer irrationale inhoud hebben. Soms kan je vliegen als een vogel, dan weer heb je een gesprek met je overleden grootvader of zit een sprekende tijger je achterna, alsof dat alles zeer normaal is. Vyse verwijst de oude opvattingen, waarbij dromen een voorspellende waarde hebben of ons iets leren over verdrongen verlangens, naar de prullenmand. Maar hij haalt studies aan die op het mogelijke nut van dromen wijzen, ook al lijken ze zo vaak op nonsensicale wanen. Dromen, ook nachtmerries, zijn miniverhalen die ons helpen om te gaan met mogelijke bedreigingen en met angst.

Tot slot een laatste voorbeeld, de wijze waarop we omgaan met het verlies van een geliefde. Vyse wijst erop dat velen uiteraard beseffen dat iemand die is overleden, wel degelijk niet meer leeft en nooit meer thuis zal komen. Toch blijven nabe-

staanden doen alsof dat wel nog het geval is. Ze geven de overledene nog een reële plaats in hun bestaan. Hij of zij is als het ware nog aanwezig bij het ontbijt of een uitstapje, en men voert er nog gesprekken mee. Soms horen ze hem of haar letterlijk nog praten. Vyse heeft het over "the living dead"; ze zijn dood, maar ze bestaan in zekere zin nog. Dat klinkt irrationeel, maar het is hoogst waarschijnlijk nuttig voor het rouwproces. Vyse haalt de schrijver Julian Barnes aan, wiens vrouw in 2008 overleed aan een hersentumor. In *Levels of Life*, het boek waarin Barnes haar ziekte en dood beschrijft, en de manier waarop hij daar mee omging, geeft hij aan dat zijn overtuiging dat zijn vrouw nog aan zijn zijde was, hem ervan weerhield om zelfdoding te plegen: "If I have survived what is now four years of her absence, it is because I have had four years of her presence".

Het boek van Stuart Vyse bevat veel stof tot nadenken, misschien vooral voor skeptici.

VERDER LEZEN

Alcock, J.: *Belief. What it means to believe and why our convictions are so compelling* (Prometheus Books, 2018)

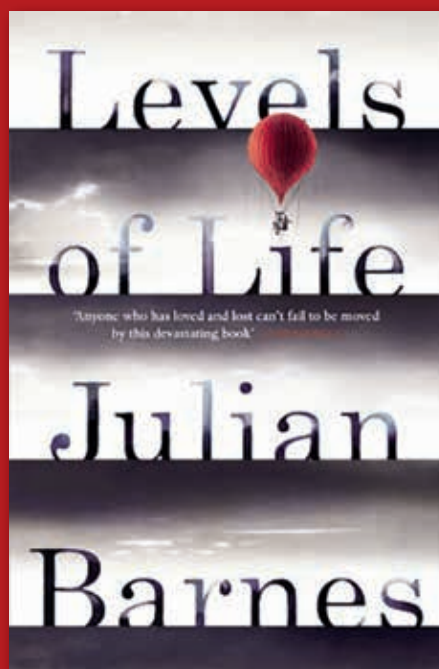
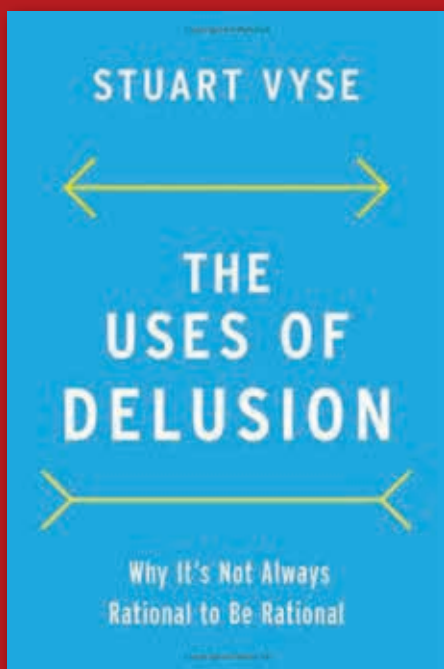
Boudry, M.: *Illusies voor gevorderden. Of waarom waarheid altijd beter is* (Pelckmans, 2015)

Grimes, D.: *The Irrational Ape. Why we fall for disinformation, conspiracy theory and propaganda* (Simon & Schuster, 2019)

Novella, S.: *The Skeptic's Guide to the Universe* (Grand Central Publishing, 2018)

Vyse, S.: *Believing in Magic. The Psychology of Superstition* (Oxford University Press, 2013)

Vyse, S.: *The Uses of Delusion. Why It's Not Always Rational to be Rational* (Oxford University Press, 2022)

Europees Skeptisch Congres in Wenen

▶ Auteur: Tim Trachet

Van 9 tot 11 september 2022 vond in de Oostenrijkse hoofdstad het 19de Europees Skeptisch Congres plaats, het eerste sinds het pre-COVID congres van 2017 in Gent.

De Europese Raad van Skeptische Organisaties (ECSO), die sinds zijn oprichting in 1994 beslist waar de congressen plaatsvinden, had zich voor het eerst rechtstreeks met de organisatie beziggehouden. Over programma en sprekers werd grotendeels beslist door het bestuur van de ECSO tijdens online vergaderingen.

De praktische organisatie was in handen van de Duitse skeptische vereniging GWUP (Gesellschaft zur wissenschaftlichen Untersuchung von Parawissenschaften). Oostenrijk heeft inderdaad geen eigen skeptische organisatie en de meeste Oostenrijkse skeptici zijn lid van het GWUP (dat geldt trouwens ook voor de Duitstalige Zwitsers). Het GWUP, nog altijd onder leiding van Amardeo Sarma, heeft trouwens een actieve regionale groep in Wenen. Die ontving ons de eerste avond in de kelder van een Weens café om ons op een heuse skeptische quiz te trakteren.

De positie van Wenen zorgde ook voor een andere geografische samenstelling van de congresdeelnemers. Behalve uiteraard Oostenrijkers en Duitsers waren

er relatief veel Zwitsers, plus nogal wat Hongaren, Tsjechen en Italianen. West-Europese landen waren slecht vertegenwoordigd, op Frankrijk misschien na. Zelf was ik de enige Belg, wat nog niet vaak is voorgekomen. Op de sprekers na waren er zo goed als geen Britten, want zelfs de trouwe bezoeker en SKEPP-erelid Michael Heap was wegens ziekte afwezig.

Het congres zelf vond plaats in het Billrothhaus, zetel van de prestigieuze Weense artsenvereniging, met een unieke vergaderzaal en koffiepauzes in de prachtige leeszaal van de bibliotheek (zie kaderstuk).

Het congres begon met een panelgesprek over The Skeptical Movement in Europe. Die formule was op de Europese gesprekken nog niet eerder gebruikt. Het was leuk om dit mee te maken, maar ook niet meer dan dat.

Het congres werd helemaal overheerst door de actualiteit, die meer klassieke skeptische thema's wat naar de achtergrond drong. SKEPP heeft op dat punt ooit het voorbeeld gegeven: tijdens het Congres van Oostende (1995), waar de ECSO werd opgericht, werd voor het eerst over het milieu gepraat.

Elisa Palazzi, een klimatologe van de universiteit van Turijn had het over onzeker-

heid in de voorspellingen van klimaatverandering en de manier waarop dat wordt gecommuniceerd. Ze legde uit dat elk klimaatmodel tot onzekere voorspellingen leidt, maar dat die onzekerheden wel goed worden ingecalculeerd, zodat men daar bij projecties voor de toekomst rekening kan houden met vrij nauwkeurige voorspellingen als resultaat.

Veel aandacht was er voor de lezing van Georg Steinhauser, een Oostenrijks expert in stralingsveiligheid, over de gevaren bij kernrampen. Hij benadrukte dat de gevolgen van de kernramp van Fukushima (2011) fel zijn overschat. Fukushima is officieel met Tsjernobyl (1986) geklasseerd bij de twee grootste catastrofes met kernreactoren. Volgens Steinhauser ten onrechte, en om politieke redenen. Er zijn immers - in tegenstelling tot Tsjernobyl - in Fukushima geen doden gevallen (door de kernramp zelf, wel te verstaan, want de aardbeving en de bijkomende tsunami die de kerncentrale beschadigden, kostten wel meer dan 15.000 mensenlevens!). Steinhauser toonde aan dat de straling er altijd veel lager lag dan in Tsjernobyl. Meldingen van ziektegevallen als gevolg van de radioactiviteit blijken betwistbaar te zijn. Ook de besmetting van vlees en groente uit de streek van Fukushima was na korte tijd verwaarloosbaar laag. Een extreem voorbeeld is rijst: elke in Japan geprodu-

ceerde zak rijst (en dat zijn er zo'n 10 miljoen per jaar) werd nog jaren na de ramp op straling gecontroleerd. In 2012 waren er 71 zakken rijst boven de stralingslimiet, vanaf 2014 geen enkele meer. Anderzijds is het zeker dat de massale verhuizing van de bevolking uit de streek enkele doden heeft veroorzaakt. Steinhäuser vindt dan ook dat we de gevaren van radioactiviteit in het algemeen overschatten. Hij merkt op dat de evolutie er niet voor gezorgd heeft dat mensen - en andere dieren--organen hebben om ioniserende straling te detecteren en dat dit ons eigenlijk gerust moet stellen.

Op deze zitting was er ook de lezing van de jonge Hongaarse viroloog Gábor Kemenesi, een briljant onderzoeker in de overdracht van virussen van mensen op dieren. Hij had het over de invloed van het klimaat en de globalisering rond de verspreiding van epidemieën. Er zijn duidelijke gelijkenissen met epidemieën in het verleden. In dat verband konden nogal wat mythes worden doorbroken.

Dat ecologie en duurzame ontwikkeling niet in tegenspraak hoeven te zijn met wetenschap en technologie was de boodschap van Johannes Kopton, voorzitter van de Duitse vereniging Öko-Progressives Netzwerk (Öko-Prom). Hij zei dat de milieubeweging nog te veel denkt in ideologische categorieën, zoals "natuur(lijk)" en niet in bijvoorbeeld meetbare schade aan het milieu. Hij had het vooral over de zogenaamd ecologische landbouw, die zich nu maar eens moet verlossen van die boze geesten uit het verleden.

Nieuwe topics: onderwijs en drugsbeleid

Een nieuw onderwerp voor de Europese congressen was Skepticism in the Classroom. Franck Ramus, onderzoeker cognitiewetenschap aan de Ecole Normale Supérieure in Parijs, hield zelf een hele lezing over evidence based education. Zijn betoog komt erop neer dat leerkrachten en beleidsmeden in het onderwijs tot nu toe te weinig rekening houden met de empirische gegevens van modern wetenschappelijk onderzoek over lesgeven

Stephen Law, filosoof van de universiteit

van Oxford, had het over de manier waarop religieuze conservatieven - van diverse godsdiensten - in Engeland zich nog altijd verzetten tegen het "moreel relativisme" in het onderwijs, waarmee ze bedoelen dat er in school over moraal wordt gesproken zonder zich op een (religieus of eventueel ander) gezag te beroepen. Bijzonder boeiend (vond ikzelf, helemaal geen onderwijspecialist) was de lezing van Philippe Longchamps, een Canadees die les geeft aan een school in Stockholm en in 2020 tot Zweeds leraar van het Jaar werd uitgeroepen. Hij legde uit hoe hij in de klas op een boeiende wijze probeerde onzin te ontmaskeren en zijn leerlingen zo kritisch denken bij te brengen. Hij deed een warme oproep om leerkrachten meer in zulke richting op te leiden.

Rational European Drug Policies. Een drugsbeleid dat dus op wetenschappelijke gegevens steunt. Voor mij mocht dat thema er zijn, ware het niet dat de essentie van de daar gebrachte verhalen nogal bekend in de oren klonk. Namelijk dat de al zo lang durende repressieve aanpak (de War on Drugs in de VS is intussen een halve eeuw oud) niets veranderd heeft, integendeel. Dat is echt geen nieuws meer.

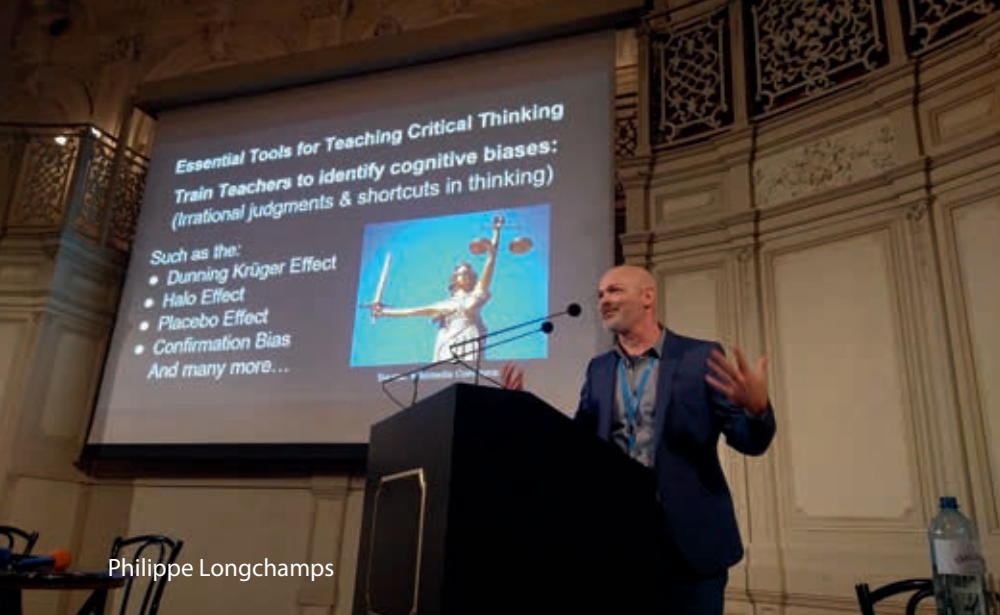
Complotten

De laatste zitting van het congres was gewijd aan complottheorieën, uiteraard geen toevallige keuze.

Ulrike Schliesser, een psychotherapeut die

werkt voor de Oostenrijkse Bundesstelle für Sektenfragen, had het over hoe je omgaat met "complotgelovigen". Ze behandelde vooral over de praktische manier met hen en hun omgeving om te gaan. Meer theoretisch was de lezing van Peter Kerkö, professor sociale psychologie aan de Eötvös Loránd-Universiteit, de grootste universiteit in Hongarije. Hij is een expert in desinformatie, de Russische politieke invloed in het westen en extreemrechts en populisme in Europa. Zijn lezing had de ironische titel The structure of pseudo-scientific revolutions, want hij stelt dat de voorbije COVID-epidemie tegelijk een triomf van de wetenschap en van de pseudowetenschap was. Kerkö's rijke toespraak legde banden met hedendaagse dictaturen. Autoritaire heersers in de 21ste eeuw handhaven zich minder door lijfelijke onderdrukking en indoctrinatie dan met de manipulatie van de publieke opinie. Ze laten de burgers geloven dat zij echt competent zijn. Complottheorieën spelen een rol in deze desinformatie. Volgens Kerkö komen de meeste complottheorieën nu "van bovenaf", als middel om het volk te onderdrukken, terwijl datzelfde volk die theorieën zien als een ontmaskering van de onderdrukking. Kerkö wees ook op de belangrijke psychologische voordelen van complotdenken: het bevestigt de slachtofferrol, het geeft verklaringen voor het politiek gebeuren, het lijkt interessanter en leuker dan de realiteit...

Philippe Longchamps

Een andere benadering kwam er van de Nederlandse psycholoog Jan-Willem van Rooijen, die aan de universiteit van Maastricht een leerstoel Radicalisation, Extremism and Conspiracy Theories bekleedt. Van Rooijen had het over de complottheorieën tijdens de pandemie. Studies tonen aan dat het complotdenken over COVID-19 wel degelijk een invloed had over de manier waarop mensen voor hun gezondheid zorgen. Anderzijds vormden de vrees en de

vooroordelen tegen vaccinatie een voedingsbodem voor complottheorieën. Interessant is wel dat bij de Chinezen meer geloof is dat COVID-19 het gevolg is van een Amerikaans complot dan omgekeerd dat de Amerikanen geloven dat er een Chinees complot achter zit! Van Rooijen ziet een verklaring in de Chinese traditie om gehoorzaam te zijn aan de hiërarchie van eigen land en sneller te veronderstellen dat “de anderen” een bedreiging vormen.

De Duitse kernfysicus Holm Hümmler trakteerde nog op een boeiende uiteenzetting over de complottheorieën rond 5G, waarbij hij banden met de antivax-beweging en alternatieve geneeswijzen aantoonde. Maar dat zal u ongetwijfeld al vermoed hebben.

Dit overzicht is niet volledig. Een aantal lezingen van meer filosofische aard slopen minder aan op de eigenlijke congres-thema's. Onnodig is het eveneens om in te gaan op de vele interessante, informele contacten en discussies die zo'n congres met zich meebrengen.

Ondergetekende, die na 33 jaar alle 18 Europese Skeptische Congressen heeft bijgewoond, kan alleen maar vaststellen dat deze bijeenkomsten aan belang hebben gewonnen. Ze tonen dat de skeptische beweging op Europees niveau een realiteit is en dat het voor de geïnteresseerde skepticus meer dan de moeite is om aanwezig te zijn. En al zeker wanneer het in een mooie omgeving doorgaat.

Billrothhaus

Het Billrothhaus bevindt zich in de Weense Alservorstadt, vlakbij het huis waar Beethoven overleed. Het gebouw in de buurt van het vroegere grote ziekenhuis van Wenen, werd in 1893 geopend en is de zetel van het Gesellschaft der Ärzte in Wien. Het is genoemd naar Theodor Billroth, een van de vaders van de moderne chirurgie, die als voorzitter van het Gesellschaft een grote rol speelde bij de aanleg.

Met 30.000 boeken, 45.000 overdrukken en 100.000 boekdelen ingebonden tijdschriften herbergt het Billrothhaus de grootste medische privébibliotheek van Europa (tot 1990 beschikte de universiteit van Wenen niet over een volwaardige medische bibliotheek), die nu vooral gebruikt wordt voor wie de geschiedenis van de geneeskunde bestudeert. De oude leeszaal wordt gebruikt voor recepties.

De vergaderzaal van het Gesellschaft heeft de allure van een klein theater. Opvallend is het groot aantal deuren aan de zijkanten: dit geeft aanwezigen de mogelijkheid om de zaal snel en zonder veel hinder te verlaten. Speciaal bedoeld voor artsen die kunnen worden opgeroepen! De goede akoestiek van de zaal heeft ermee te maken dat Billroth naast chirurg ook een uitstekend musicus was. Bij de opening in 1893 zorgde zijn vriend Johannes Brahms voor muziek.

Het Gesellschaft der Ärzte in Wien ontstond in 1827. Discussies op universiteiten waren toen in Oostenrijk verboden, zelfs in de geneeskunde. De reactionaire regering vreesde voor alles wat naar revolutie rook. Daarom richtten medici voor hun discussies een aparte vereniging op.

Er werden en worden in principe wekelijkse vergaderingen gehouden.

Het genootschap heeft een grote rol gespeeld in de “Weense medische school”, met figuren als Carl von Rokitansky, Josef von Škoda en Ferdinand von Hebra. In de twintigste eeuw zouden drie leden de Nobelprijs krijgen, waaronder de ontdekker van de bloedgroepen, Karl Landsteiner.

Het bekendste lid van het Gesellschaft was evenwel Sigmund Freud, die trouwens in de buurt woonde, en die er ophef zou maken met een lezing over “hysterie bij mannen”. Hij wordt overigens niet tot de Weense medische school gerekend...

SKEPP IN ZEE MET KNACK

Sinds kort verschijnt maandelijks een column van een lid van SKEPP op de Knack-website. Zo kunnen onze standpunten een nog ruimer publiek bereiken.

Knack

Ontdek het volgende boek in de reeks De Skeptische Kijk

Een boekenreeks die tot stand komt in nauwe samenwerking tussen SKEPP en ASP.
